

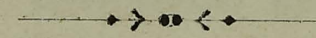
SUOMEN PANKIN
KIRJASTO

KERTOMUS

Eduskunnan Pankkivaliokunnalle

Suomen Pankista

1918 vuoden kapinan aikana.

HELSINGISSÄ 1918,
SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJAPAINOSSA.

Se sosialismin nimeä ja voimasanoja käyttävä, jo vuosikautia valmisteltu täysin anarkistinen liike, joka viime tammikuun lopulla sai aikaan verisen kansalaissodan Suomessa ja tuotti kansallemme, paitsi ihmishenkien hukkaa, mikä vielä ei ole laskettavissa, laajuudeltaan meillä ennen kuulumattoman taloudellisen hävityksen, jätti syvät jäljet myöskin Suomen Pankkiin, jonka käteiset varat kapitalistit anastivat tarkoituksiinsa käytettäväksi. Pankin melkein valmis tilinpäätös sen kautta viivästyi ja tilapäisesti säätytalolla säilytetyt esityöt Suomen Eduskunnan pankkivaltuusmiesten kertomusta varten vuodelta 1917 joutuivat osaksi hukkaan, joten kertomusta ei ole voitu antaa laissa säädetyn ajan kuluessa. Tämän johdosta näyttää kuitenkin olevan paikallaan erityinen katsaus viime kuukausien tapahtumiin, jotka järkyttävästi ovat vaikuttaneet pankin vastaiseen asemaan.

Jo viime vuonna tiedettiin, että ulkomaisten sosialismin edustajain ja samalla nimellä Suomessa toimivain ryhmien kesken oli ryhdytty neuvotteluihin kansainvälisestä yhteistoiminnasta, mutta varmoja tietoja näistä suunnitelmista ei kukaan liikkeen ulkopuolella voinut saada. Kaikissa tapauksissa ja huolimatta siitä suuresta myötätunnosta, mitä monilukuisten poissa kotiseudultaan ja venäläisen johdon alla työtätekevien vallityömiesten sekä maan tehdasväestön suuren osan tiedettiin osottavan bolshevismille, näytti kuitenkin tämän soveltaminen mahdottomalta siellä, missä länsieuroopalainen sivistys ja yhteiskuntajärjestys olivat vallalla. Uskallettiinkin toivoa, että kaikki kansan turmeltumattomat ainekset yhtenä mie-

henä ja yhteisin voimin nousisivat vastustamaan erittäinkin vieraan maan sotilaiden taholta leviävää turmiollista vaikutusta.

Muutkin asianhaarat näyttivät antavan tukea tälle otaksumiselle. Luotettavalta taholta ilmoitettiin, että niiden valtiopäivämiesten, jotka 1917 vuoden yleisissä vaaleissa kolmeksi vuodeksi eteenpäin olivat valitut olemaan maan sosialistisen puolueen luottamusmiehinä, suuri enemmistö oli asettunut kielteiselle kannalle venäläisissä oloissa syntyneeseen sokeaan kumoushaluun nähden. Näytti siltä kuin voitaisiin estää uhkaava asiantila kehittymästä vanhojen perustuslaillisten muotojen ulkopuolelle, huolimatta ammattipolitikoitsijoiden yhä hillitsemättömämmästä äänensävyestä sekä n. k. ammattiyhdistysten keskuudessa ja kansankokouksissa yhä suuremmissa määrässä harjoitetusta kiihoituksesta. Erityisesti voitiin odottaa, että ne sosialistit, jotka alkaen toukokuusta 1917 olivat enemmistönä pankkivaltuustossa, jo tämän takia pitäisivät velvollisuutenaan koettaa säilyttää maan kansallispankki loukkamattomana, varsinkin kun joukkojen kaikkea oikeusturvaa ja henkilökohtaista omistusoikeutta vastaan vihamielinen mieliala jo useasti oli paljastunut mieltä järkyttävänä murhina ja rosvouksina.

Huolimatta jo ennestään esiintyneistä vaikeuksista luultiin näin ollen Suomen Pankin hallinnon keskuudessa, että pankki kykenisi täyttämään sille laissa säädetty tehtävät, ainakin jos se tarpeen tullen saisi suojakseen lisättyä turvaa. Venäläinen senaatti oli tosin jo maailmansodan alussa käskenyt siirtämään pankin käyttökelpoisimmat varat sotilasdiktatuurin alaisena olevaan Viipurin kaupunkiin, mutta hallinto päätti olla noudattamatta tätä määräystä. Silloisten pankkivaltuusmiesten suostumuksella johtokunta sitä vastoin vähitellen siirsi kysymyksessä olevat varat muutamiin sisämaassa oleviin haarakonttoreihin, joiden, sotatoimien mahdollisesti siirtyessä Suomen rajojen sisäpuolelle, katsottiin tarjoavan varmempaa turvaa. Mah-

dollisena ei voitu lainkaan pitää, että maan omat kansalaiset, niiden joukossa Suomen Pankin luottamustoimessa olevia valtiopäivämiehiä, voisivat tehdä sellaisia väkivallantöitä, joihin Suomen kansaa ja sen valtiollisia oikeuksia enimmäen vihaavat venäläiset virkahenkilötkään eivät olleet rohjenneet ryhtyä.

Kun kapinaliike, jonka todellisia tarkoituksia aluksi koetettiin salata julistamalla kunnallislakko, yöllä vasten 28 päivää tammikuuta pantiin alkuun Helsingissä ja ne sosialistisen puolueen ainekset, jotka aikaisemmin näyttivät olleen taipuvaisia suhteellisesti maltilliseen esiintymiseen, huopumalla tältä kannalta olivat tahdottomasti alistuneet väkivallantekijäin johdettaviksi, onnistuivat viimeksimainitut täydellisesti yllättämään yhteiskunnan. Minkäänlaista suojaa järjestyksen ylläpidolle ei voitu odottaa poliisin sijaan asetetulta n. k. miliisilaitokselta, joka oli kapinalisten käytettävänä. Mitä erityisesti tulee Suomen Pankkiin, ei sen hallinto ollut saanut minkäänlaista varoitusta hallituksen puolelta; pankin pääkonttori kuitenkin suljettiin häiriöitten ja tappioitten estämiseksi. Ajan voittamiseksi teki päätöksen tästä johtokunta yhdessä pankkivaltuusmiesten puheenjohtajan, dosentti Edvard Gyllingin kanssa tammikuun 28 päivän aamuna. Muutamia tunteja myöhemmin riistettiin pankin hallinnolta mahdollisuudet kaikkiin muihin varokeinoihin, kun n. k. punakaarti, jonka johdossa tunnettuja rikoksellisia, kuten kokemus pian osotti, oli ensimmäisinä miehinä, »valtasi» kaikki pankit, joita samalla kertaa sosialistisissa sanomalehdissä leimattiin häikäilemättömän koronkiskonnan tyyssijoiksi.

Tämä valtaaminen rajoittui lähinnä aseella varustettujen vartioiden asettamiseen asianomaisten pankkien pääoville. Nämät vartijat estivät sekä yleisön että myöskin asianomaiset virkailijat pääsemästä pankkeihin. Vetoaminen kansanjoukkojen huonoimpiin intohimoihin oli lisäksi omiaan herättämään levottomuutta, varsinkin kun pankkivaltuusmiesten silloinen puheenjohtaja tässä suhteessa oli

määrännyt äänensävyyn. Jo ennenkuin hänet tähän toimeen valittiin, oli dosentti Gylling erinäisissä sanomalehtikirjoituksissa sekä sittemmin 1917 vuoden valtiopäivävaalien aikana pitämässään kiihoituspuheissa katsonut sopivaksi Suomen Pankille maailmansodan alussa pakoitetun epäedullisen ruplakurssin johdosta väittää, että tämän toimenpiteen syynä olisi ollut köyhälistön aseman tahallinen käyttäminen suurkapitalismin hyväksi. Hän vakuutti, että Suomen pankin hoidossa oli ollut vallalla ennen kuulumattomia väärinkäytöksiä, jotka olivat tulleet ilmi vasta siten kuin sosialistit olivat päässeet pankin johtoon.

Asian todellinen laita oli kuitenkin se, että Suomen Pankin noteeraama elokuun 1915 ja lokakuun 1917 välisenä aikana alentunut kurssi oli jotakuinkin sama kuin ruplanoteeraukset Skandinavian maissa sanottuna aikana, 135—33: 50 kruunua 100 ruplalta. Ensimmäisen tilaisuuden tarjoutuessa ja jo 22 kuukautta aikaisemmin kuin sosialisteja oli valittu pankkivaltuusmiehiksi oli pankin hallinto omasta aloitteestaan ryhtynyt toimenpiteisiin estääkseen ala-arvoista Venäjän rahaa tulvaamasta Suomen pankkiin. Tavanmukaista sosialistista kieltä käyttäen leimattiin kuitenkin asianlaita »ryöväykseksi», »satojen miljoonien kavaltamiseksi» j. n. e., ja syytöksiä toistettiin ympäri Suomen leviävissä sosialistisissa sanomalehdissä. Ja kun nämä väitteet vihdoinkin olivat tulleet tunnetuiksi laajoissa piireissä sekä merkkitapahtumana sähköiteitse lähetetty tiedoksi Skandinaviaan hälyyttävällä uutisella »Suuria petoksia Suomen Pankissa; satoja miljoonia varastettu», ei pankkivaltuusmiesten puheenjohtaja tarmokkaan painostuksen alaisena enää voinut vetäytyä peruuttamasta väitteitään. Hän ei kuitenkaan tahtonut ruveta mihinkään edesvastuuseen huikeista vääristelyistä. Luvattu peruutus jäi sängen värittömäksi ja tuntematonta on, tuliko se edes missään ulkomaisessa sanomalehdessä julkaistuksi. Huolimatta pankkivaltuusmiesten kokouksessa antamastaan lupauksesta, ei dosentti Gylling pitänyt huolta siitä,

että peruutus olisi otettu kaikkiin kotimaisiin sosialistilehtiin, jotka olivat julkaisseet nämä perättömät syytökset. Peruutus julkaistiin ainoastaan Työmies-lehdessä, joka painatti sen, mutta samalla omasta puolestaan huomautti, ettei tämä esitys ja lähettäjän aikaisemmat lausunnot asiassa olleet sopusoinnussa toistensa kanssa.

Samalla kun enää ei ollut mahdollisuutta ryhtyä sellaisiin tehokkaisiin toimiin pankin suojelemiseksi, kuin yhä enemmän levottomuutta herättävä asiointila olisi vaatinut, pääsivät punakaartilaiset 30 päivänä tammikuuta pankkitalon kellarikerrokseen sillä tekosyyllä, että edellisenä yönä sieltä olisi ammuttu sivukulkevia. Ylivahtimestari H. J. Paulin, joka nyt osottautui kapinaliikkeen innokkaaksi kannattajaksi, sekä sittemmin korotettiin pankin ylikassööriksi, selitti poikenneensa annetuista määräyksistä Suomen Pankin etua silmälläpitäen.

Aivan samoin kuin sosialistien marraskuussa 1917 toimeenpaneman lakon aikana, huomasivat liikkeen johtajat vasta myöhemmin, että kaupungin rahalaitosten pakollisen sulkemisen kautta tulivat enemmän kärsimään ne lukuisat ruumiillisen työn tekijät, joiden jokapäiväinen toimeentulo riippui viikkopalkkojen sääntillisestä suorittamisesta. Niinkauvan kuin kaupungin kaikki pankit olivat kiinni, ei myöskään ollut mitään hyötyä erinäisten suurten teollisuuslaitosten johtajien vangitsemisesta. Näin ollen vaati pankkivaltuusmiesten puheenjohtaja, dosentti Gylling, Suomen Pankin avaamista jo 29 päivänä tammikuuta, jolloin yleinen turvallisuus oli alituisten loukkausten alaisena ja kuuluminen maan eduskuntaan, kaukana siitä että se olisi tarjonnut suojaa henkilökohtaiselle turvallisuudelle, päinvastoin oli vakavana vaarana asianomaisille edustajille. Ja samalla kun olot pääkaupungissa jo olivat saaneet hyvin uhkaavan luonteen, olivat punakaartin kaupungin ympäristöillä kuljeksivat joukot panneet toimeen todellisen hirmuvallan, joka, milloin henkilökohtainen koston- tai voitonhimo oli kysymyksessä, ei säästänyt enemmän henkeä

kuin omaisuuttakaan. Suomen Pankille syntyi erityinen vaara venäläisten sotaväen keskuudessa vallitsevasta mielialasta. Tämä sotaväki oli kuukausmääriä tottunut enemmän tai vähemmän laillisia liiketoimiaan varten suurissa joukoin käymään pankissa. Mikäli eräs kokouksessa läsnä ollut henkilö oli ilmoittanut, oli joukko sotilaita Henrikinkadun varrella olevassa kasarmissa pitämässään neuvottelussa päättänyt tunkeutua pankin huoneustoon hankkiakseen, tarpeen tullen väkivallalla, itselleen Venäjälle matkustamista vasten tarvitsemansa rahavarat.

Kysymys Suomen Pankin pääkonttorin avaamisesta oli pohdittavana kolmessa pankkivaltuusmiesten kokouksessa, joihin pankin johtokunta otti osaa, ja voidaan niissä lausuttuja mielipiteitä tässä selostaa allekirjoittaneen Palménin kokouksessa tekemien pikakirjoitusmuistiinpanojen nojalla.

Tammikuun 29 päivän aamuna pidetyssä kokouksessa, johon kokoonnuttiin eduskunnan huoneustoon Hallituskadun varrella, koska punakaarti esti pääsyn pankkitaloon, teki puheenjohtaja Gylling sellaisen ehdotuksen, että pankki olisi heti liikkeelle avattava.

Allekirjoittanut Palmén huomautti, ettei pankin huoneuston laatuun nähden ollut vallitsevissa levottomissa oloissa mahdollista panna alttiiksi virkamiesten henkeä ja turvallisuutta, sekä ettei näin ollen voitu luopua siitä suojasta, minkä panssariholvi tarjosi. Samalla pyysi hän tietoa, mitä asiaanvaikuttavia asianhaaroja oli ilmaantunut, jotka jo 29 päivänä vaativat 28 päivänä tarpeelliseksi katsottujen määräysten peruuttamista.

Pankinjohtaja Basilier niinkään piti välttämättömänä erityisiä takeita siitä, että pankin virkamiehet saisivat häiritsemättä tehdä tehtävänsä. Jos pankki nyt avattiin, voisi siitä seurata todellinen vaara, jota oli koetettava välttää. Laillista hallitusta ei ollut toimessa ja mahdollista oli, etteivät pankin virkamiehet saapuisi viran toimitukseen, missä tapauksessa pankki ei voisi toimia. Vaikeuksien ja

selkkausten välttämiseksi ei pankkia olisi liikkeelle avattava ennenkuin tilanne näyttäisi sitä vaativan ja avaaminen olisi mahdollinen.

Allekirjoittanut Ståhlberg piti mahdottomana avata pankki liikkeelle vastoin johtokunnan jyrkästi kieltävää lausuntoa.

Pankkivaltuusmies Huttunen kysyi, kuka oli antanut määräyksen pankin sulkemisesta, sekä tahtoi jättää pankkivaltuusmiesten puheenjohtajalle toimeksi yhdessä johtokunnan kanssa määrätä pankin avaamisesta.

Puheenjohtaja Gylling väitti, että jos pankki vain tavallisessa järjestyksessä täytti tehtävänsä, voitiin tilanteen kärjistymistä välttää. Laitoksen sulkemiseen oli ryhdyttävä ainoastaan milloin se näyttäytyisi aivan välttämättömäksi. Näin oli menetelty myöskin edellisen lakon aikana eikä mitään hyökäystä pankkia vastaan ollut tapahtunut; jos katsottiin tarpeelliseksi, voitiin sitäpaitsi nyt saada vartiosto pankkia suojaamaan.

Allekirjoittanut Palmén tahtoi jyrkästi vastustaa sitä, että päättämisoikeus tässä asiassa siirrettäisiin muutamille. Samoin kuin suurlakon aikana vuonna 1905 olisi pankkivaltuusmiesten ja johtokunnan tälläkin kertaa vaivauduttava kokoontumaan joka aamu tehdäkseen harkintansa mukaan ja täydellä edesvastuulla kulloinkin sellaisia päätöksiä kuin tilanne näytti vaativan. Lukuunottamatta vaaroja kaiken järjestyksen unohtaneiden venäläisten sotilajoukkojen taholta, näyttivät maan sosialistien tekemät uhkaukset samoin kuin myöskin heidän jo julkaisemansa kehuskelevat voitonsanommat antavan aihetta kaikenpuoliseen varovaisuuteen, jotta pankkia voitaisiin suojella edeltäkäsien aavistamattomilta vaurioilta.

Allekirjoittanut Ståhlberg piti tosin pankin avaamista suotavana niin pian kuin se kävisi mahdolliseksi, mutta katsoi että tämä kysymys oli lähinnä johtokunnan harkittava.

Varamies Karjalainen oli sitä mieltä, että pankkivaltuusmiesten puheenjohtaja kyllä oli selvillä tilanteen vaatimuksista, ja lausui todenneensa, että täysi rauha vallitsi kaupungissa.

Puheenjohtaja tarjoutui asianomaisilta hankkimaan riittävät takeet pankin turvallisuudesta, minkä johdosta allekirjoittanut Ståhlberg kysyi, voitiinko siitä annettuihin lupauksiin luottaa.

Pankinjohtaja Järnefeltin mielestä ei ollut mitään takeita olemassa, kun maan hallitus oli lakannut toimimasta; punaista kaartia ei voitu pitää laillisena järjestyksen ylläpitäjänä. Vasta silloin kun laillinen hallitus jälleen oli toimessa, voitiin asemaa pitää varmana.

Pankinjohtaja Basilier huomautti pankin ohjesäännössä olevasta määräyksestä, että pankkivaltuusmiesten oli määrättävä pankin aukiolosta.

Pankinjohtaja Broberg esintoi, että päätös pankin avoinna pitämisestä ei riittänyt; piti olla varmuutta myöskin siitä että pankin virkamiehet saapuisivat virantoimituksiin, mikä taas ei ollut luultavaa nyt vallitsevissa oloissa.

Allekirjoittanut Palmén puolestaan huomautti, viitaten venäläisten sosialistien esikuviin, joita heidän suomalaiset hengenheimolaisensa aina orjallisesti jäljittelivät, etteivät annetut lupaukset turvallisuudesta suinkaan olleet pankille riittävänä suojana. Esimerkit viime vuodelta, m. m. väkijoukkojen tunkeutuminen säätytaloon ja niiden siellä harjoittamat ilkityöt, osottivat etteivät johtajat ensinkään voineet pitää aisoissa puolueen huonoimpia aineksia. Ilmeisesti olivat vallassa terroristiset joukot ja johtajilta näytti puuttuvan joko kykyä tai rohkeutta saada äänensä kuuluville.

Pankinjohtaja Basilier muistutti, että senaatissa toimiva »komisaari» Kohonen oli, anastamalla itselleen päätösvalan asiassa, antanut käskyn pankin avaamisesta ensi tilassa.

Pankkivaltuusmies Mäki ehdotti uuden kokouksen pitä-

mistä seuraavana aamuna, mutta vastusti sitä, että otettaisiin selkoa virkamiesten suhtautumisesta asiaan.

Esiintyneiden eriävien mielipiteiden tähden ei tässä kokouksessa tehty päätöstä, vaan oli valtuusmiesten ja johtokunnan uudelleen kokoonnuttava seuraavana aamuna.

Tammikuun 30 päivänä kokoonnuttiin jälleen eduskunnan puhemiehistön huoneessa, johon pankin toimihenkilöt pääsivät, vaikka valittuja kansanedustajia oli estetty saapumasta eduskunnan istuntosaliin. Puheenjohtaja Gylling uudisti ehdotuksensa, että pankki oli heti avattava, ja pankinjohtaja Järnefelt ilmoitti, ettei johtokunta vielääkään voinut puoltaa tällaista toimenpidettä.

Allekirjoittanut Palmén katsoi asiakseen mainita, mitä hän edellisenä päivänä ja samana aamuna oli huomannut kaupungilla tapahtuvan. Säännöllisiä oloja ei suinkaan osoittanut se, että väestöä oli kielletty illalla kadulla kulke-
masta. Punakaartilaisia, osaksi alaikäisiä nuorukaisia, liikkui kivääri kädessä, selvästi osottaen taitamattomuut-
tansa tällaisten aseitten käytössä, kuten monet vahinko-
laukaukset jo olivat näyttäneet. Röyhkeästi, ehkäpä provokatsionitarkoituksessa uhkailtiin alinomaa rauhallisia kansalaisia ilman minkäänlaista syytä, m. m. ojentamalla murha-aseet ikkunoita kohti, milloin vain joku siellä tilapäisestikin näyttäytyi. Yliopiston opettajia, jotka ollesaan yliopiston sanomalehtihuoneessa olivat sattuneet heittämään silmäyksen senaatin torille, olivat siellä olevat punakaartilaiset kivääreillä uhanneet. Halu näyttää valtaansa väkivallan töillä, näytti kasvavan levottomuutta herättävässä määrässä. Erittäinkin pimeän tultua vallitsi turvattomuuden tila, kuten monessa paikoin kuuluvat laukaukset ja ihmisjoukot, jotka päästäkseen suojaan olivat pakotetut juosten pyrkimään pakoon, selvästi osottivat.

Puheenjohtaja Gylling ei sanonut tietävänsä sellaisista tapauksista kuin edellä oli mainittu; järjestys kaupungissa oli päinvastoin hänen mielestään jo tullut paremmaksi.

Katuliikkeestä annettu kieltö tarkoitti ainoastaan väestön omaa turvallisuutta; vaarat voitiin niinmuodoin estää. Pankkeja ei edes sota-aikana oltu pidetty suljettuina, eikä ollut mitään syytä nyt viitata lailliseen järjestykseen. Sellaista ei enää pitkään aikaan ole ollut olemassa, mikä ei kuitenkaan ollut ehkäissyt pankkien toimintaa. Jos näitä estettäisiin toimimasta, tulisivat seuraukset paljoo pahemmiksi. Siihen nähden että johtokunta vastusti pankin avaamista heti, tahtoi puheenjohtaja myöntää lykkäystä seuraavaan päivään.

Allekirjoittanut Ståhlberg huomautti, että viime kerralla, kun Suomen Pankki avattiin, lakko jo oli loppunut, sekä säännölliset olot niinmuodoin jälleen palanneet. Nyt sitävastoin ei ollut minkäänlaisia enteitä siitä että lakko tulisi loppumaan; asevoimalla oli työnhaluisia estetty työsiä. Kun oli mahdotonta ennakolta tietää, miten olosuhteet tulisivat kehittymään, ei puhuja voinut määrätä, että pankki olisi enemmän tänään kuin huomennakaan yleiselle liikelle avattava.

Pankkivaltuusmies Mäki puolsi pankin avaamista.

Allekirjoittanut Ståhlberg pyysi selvitystä, olivatko läsnäolevat saapuneet kokoukseen eduskunnan valitsemina pankkivaltuusmiehinä sekä päättämään Suomen pankista eduskunnan pankkina.

Puheenjohtaja Gylling: tietysti.

Allekirjoittanut Ståhlberg pyysi, että tämä merkittäisiin pöytäkirjaan.

Pankkivaltuusmies Huttunen tahtoi nytkin, samoin kuin edellisenä päivänä, jättää asian puheenjohtajan ja johtokunnan päätettäväksi. Pankkivaltuusmiesten oli vaikeata arvostella tilannetta. Herra Ståhlbergin tekemän kysymyksen johdosta vastasi puhuja pitävänsä itseään eduskunnan edustajana, kunnes hänelle ilmoitettaisiin, että hänen toimensa oli lakannut.

Pankkivaltuusmies Huotari ilmoitti, ettei hänellä ollut muuta valtakirjaa toimeensa kuin eduskunnan antama,

ja katsoi olevansa oikeutettu ainoastaan *neuvomaan* johtokuntaa avaamaan pankin huomenna. Hän katsoi asian kuitenkin olevan jätettävän pankkivaltuusmiesten puheenjohtajalle ja johtokunnalle, koska se ei kuulunut pankkivaltuusmiehille. Kun tämän johdosta oli huomautettu, mitä pankin ohjesääntö tässä kohden määräsi ja allekirjoittaneen Palménin esitettyä kappaleen ohjesääntöä, totesi puheenjohtaja, että ohjesäännön 42 § jätti päätösoikeuden tällaisesta asiasta pankkivaltuusmiehille.

Pankinjohtaja Basilier esiintoi että suuria työttömiä väkijoukkoja oli liikkeellä kaduilla; oli siis odotettava olosuhteiden kehittymistä. Sekä virastot että kaupat olivat kiinni. Käteisen rahan tarvis ei näin ollen ollut kovin huutava. Miksi olisi Suomen Pankki, maan tärkein taloudellinen laitos, ensimmäiseksi annettava vaaralle alttiiksi? Pankin olisi mieluummin tässä suhteessa oltava viimeisenä järjestyksessä. Pankkia vartioitsivat nyt aseelliset miehet, jotka estivät pääsyn sinne. Mitä takeita oli siitä, että seuraavana päivänä olisi asianlaita toinen? Oli mahdotonta sallia pääsyä pankkiin tietämättä tulijain tarkoituksia. Yhä varmempia tietoja oli saatu niistä väkivaltaisuuksista, joihin venäläiset sotamiehet aikoivat ryhtyä saadakseen tarvitsemiaan matkarahoja, joita he eivät voineet saada Venäjältä. Heidän vaatimuksensa ilmoitettiin aluksi pusevan 30,000 markkaan; levottomuutta oli ilmeisesti olemassa. Asia olisi seuraavana päivänä otettava uudelleen harkittavaksi.

Pankinjohtaja Broberg ilmoitti eräältä postivirkamieheltä kuulleensa, että yleinen virkamieslakko oli päätetty asia, ja arveli Suomen Pankin virkamiesten yhtyvän lakoon. Jolleivät pankin omat virkailijat saapuisi paikalle, ei nyt vaadittua päätöstä voitaisi panna täytäntöön. Pankin ovia ei voitu avata, jollei kukaan olisi liikettä hoitamassa; pankin kaikki varat joutuisivat vaaralle alttiiksi.

Pankinjohtaja Järnefelt totesi, että pankin virkamiehet tulisivat asettumaan samalle kannalle kuin valtion muutkin

virkaillijat. Puheenjohtaja Gylling väitti tällä ilmoituksella kyllä olevan suuren merkityksen päätöksen toimeenpanoon nähden, mutta ilmoitus ei voisi vaikuttaa itse päätökseen.

Pankkivaltuusmies Huttunen vaati uuden kokouksen pitämistä seuraavana päivänä; ehkäpä johtokunta siihen mennessä katsoisi voivansa suostua tehtyyn ehdotukseen.

Kolleegiaalisessa järjestyksessä toimitetussa äänestyksessä äänesti kaksi pankkivaltuusmiestä pankin avaamisen puolesta ja kaksi sitä vastaan, jonka lisäksi kaksi olivat sitä mieltä, että päättämismisvalta oli jätettävä puheenjohtajalle ja johtokunnalle. Uudistetussa äänestyksessä vastustivat allekirjoittaneet Palmén ja Ståhlberg pankin avaamista; pankkivaltuusmiehet Huotari, Huttunen ja Mäki sekä puheenjohtaja yhtyivät siihen mielipiteeseen, että pankki olisi seuraavana päivänä avattava. Jollei asiassa päästäisi yksimielisyyteen pankkivaltuusmiesten puheenjohtajan ja johtokunnan kesken, oli uusi kokous pidettävä.

Erinäisissä sosialistilehdissä olevissa tiedonannoissa oli kuitenkin jo ilmoitettu, että Suomen Pankki oli avoinna tavalliseen aikaan. Myöskin muita perättömiä tiedonantoja oli liikkeellä. Niinikään saatiin tietää, että useita valtiopäivämiehiä oli etsitty vangitsemistarkoituksessa; useimmat olivat pakenemalla kodistaan hakeneet turvaa punakaartin väkivaltaa vastaan. Valtiopäivämies A. Mikkola, joka oli vangittu ja sitten laskettiin vapaaksi, oli 1 päivänä helmikuuta poistuessaan pidätyspaikasta murhattu punakaartilaisen takaapäin ampumalla laukauksella.

31 päivänä tammikuuta pidetyssä kokouksessa uudisti puheenjohtaja aikaisemman ehdotuksensa: pankki oli ehdottomasti ja viivytyksittä avattava. Siinä tapauksessa sitä ei uhannut mikään vaara, mikä sitä vastoin oli asianlaita, jos suljettuna oleminen jatkuisi. Puheenjohtaja ehdotti että asiasta äänestettäisiin.

Pankinjohtaja Järnefelt totesi, ettei tilanne ollut suinkaan parantunut sitten eilispäivän. Muutoin teki jo virka-

miesten poisjääminen vaaditun toimenpiteen mahdottomaksi. Johtokunnan kolme jäsentä ei voinut saada liikettä ilman virkamiehiä käyntiin.

Pankkivaltuusmies Huotari kannatti puheenjohtajaa: sekä pääkonttori että kaikki haarakonttorit olivat avattavat. Puheenjohtajan oli pidettävä huolta tarpeellisen suojan hankkimisesta ja johtokunnan oli valvottava liikettä.

Varamies Karjalainen lausui, että pankin avaaminen oli ainoa keino sen pitämiseksi taistelun ulkopuolella, mutta kun virkamiehet olivat asettuneet anarkistiselle kannalle johtuisi tästä seurauksia, joita ei voitu aavistaa. Kun kysymys ensimmäisen kerran oli pankkivaltuusmiesten harkittavana, olisi kaikki tapahtunut rauhallisesti, jos olisi myönnytty pankin avaamiseen. Suomen Pankki olisi silloin jäänyt liikkeen ulkopuolelle. Nyt sitä vastoin saattoi aavistamattomia tapauksia sattua. Pankki voitaisiin sitä paitsi heti sulkea, jos liikkeelle ilmaantuu esteitä.

Pankkivaltuusmies Mäki katsoi pankin avaamisen olevan edullisimman pankin omalta kannalta. Tähän yhtyi pankkivaltuusmies Huotari, lisäten ettei sulkeminen saisi tulla kysymykseen muussa tapauksessa kuin jos turvallisuus sitä ehdottomasti vaatisi.

Allekirjoittaneet Palmén ja Ståhlberg pitivät johtokunnan ilmoituksiin katsoen pankin avaamisen tällä kertaa mahdottomana, edellinen puhuja huomauttaen että ensimmäinen askel tulisi ainoastaan johtamaan uusiin vaatimuksiin ja laittomuuksiin. Millä tavoin voitaisiin laitosta suojella niitä laittomia vaatimuksia vastaan, joita nykyään vallassa oleva puolue ennen pitkää ehkä näkisi hyväksi tehdä vedoten yleisiin tarpeisiin?

Puheenjohtaja yhtyi pankkivaltuusmies Huotariin ja julisti näin muodoin päätetyksi että Suomen pankki oli avattava, mutta oli johtokunnan huomioonotettava, ilmaantuisiko syitä sulkemiseen. Sihteerin laatimassa pöytäkirjassa joka on jätetty puheenjohtajalle tarkastettavaksi,

kuuluu tämä lausunto dosentti Gyllingin omakätisesti täydentämänä seuraavasti: »Puheenjohtaja lausui, että johtokunnan antamien tietojen nojalla pankin virkamiesten suhtautumisesta pankin avaamiseen tulisi pankkivaltuusmiesten päätös pankin avaamisesta tietysti jäämään toteuttamatta, mutta tahtoi hän vapauttaa itsensä edesvastuusta niihin seurauksiin nähden, jotka tulisivat pankin suljettuna pitämisestä ehkä johtumaan sekä ilmoitti kannattavansa herra Huotarin ehdotusta. Samalla ilmoitti puheenjohtaja, että koska kysymys pankin avaamisesta ja sulkemisesta on pankkivaltuusmiesten päätettävä eikä pankkia myöskään ainakaan vielä ollut kohdannut mitään väkivaltaa tai väkivallan uhkaa, katsovansa pankin virkamiesten kieltäytymistä toimistaan laittomaksi.»

Allekirjoittanut Ståhlberg huomautti puheenjohtajan edellyttämän mahdollisen uuden sulkemisen johdosta, ettei sen kautta oltu saatu minkäänlaista varmuutta vaaran torjumisesta.

Puheenjohtaja myönsi, että ehkä oli liian myöhäistä avata pankki vielä samana päivänä.

Pankinjohtaja Järnefelt ilmoitti että punaisen kaartin taholta oli esitetty vaatimus että Suomen Pankin oli maksettava yksityispankeille mitä tarvittiin työpalkkojen suorittamiseen ja lisäksi mitä oli tarpeen elintarpeiden ostamista varten. Tätä vaatimusta oli vahvistettu uhkaamalla väkivaltaa. Puhuja oli hankkinut lykkäystä, kunnes pankkivaltuusmiehet ennättäisivät päättää asiasta. Sanottu ilmoitus oli sähköiteitse tehty Hämeenlinnan konttorista, josta samalla oli tiedusteltu, miten konttorin oli suhtauduttava tällaisiin vaatimuksiin.

Puheenjohtaja Gylling lausui, että tämä parhaiten osoitti, mihin liikkeen keskeyttäminen tulisi johtamaan. Käytännöllinen elämä vaatii ratkaisua, ja olisi tyydyttävä saatavissa oleviin vakuuksiin. Hän selitti myöskin, että kysymys Hämeenlinnan konttorin asiasta oli tullut ratkais-

tuksi tapahtuneen äänestyksen kautta. Puheenjohtajaa kannatti vieläkin kerran pankkivaltuusmies Huotari.

Kokous loppui tähän; sosiaaliset jäsenet vetäytyivät toiseen huoneeseen neuvottelemaan, mutta neuvottelujen kulusta ei ole olemassa mitään tietoja. Nähtävästi tällöin otettiin huomioon seuraavan päivän toimenpiteet, sillä käteistä rahaa tarvittiin kipeästi väkijoukkojen tyydyttämistä varten. Sen tyytymättömyyden takia, minkä saamatta jääneet työpalkat aiheuttivat, oli taktillisista syistä kapinaliikettä varten aluksi valittua lakkomuotoa lievennetty erinäisillä poikkeusmääräyksillä ja luovuttiin siitä kokonaan 4 päivänä helmikuuta. Peittelemätön ja rajaton vallankumouksellinen mielivalta oli sen jälkeen yhteiskunnan ainoana ojennusnuorana. Venäläisten esikuvien mukaan oli sitä ennen lakkautettu kaikki porvarilliset sanomalehdet. Kirjapainot koneineen ja tavaravarastoineen oli jätetty sosialistisille lehdille. Oikeutta työn keskeyttämiseen, jota pidettiin tärkeimpänä vaatimuksena ruumiillisen työn tekijöille, leimattiin lain rikokseksi, »sabotageksi» tai »anarkismiksi» kun oli kysymys muitten kansalaisten oikeudesta.

Henkilökohtainen oikeusturva muuttui yhä olemattommaksi. Punakaartin nimessä pantiin toimeen lukuisia yöllisiä päällekkarkauksia ja raakoja kotitarkastuksia, mistä syystä varsinkin kaupungin rahalaitoksissa toimivat henkilöt olivat pakotetut hakemaan turvaa kotinsa ulkopuolella. Niihin valituksiin, joita punakaartin päällystölle eli n. k. esikunnalle yksityisissä tapauksissa tehtiin, vastattiin joko kieltämällä, että järjestö olisi pannut toimeen tai edes tietänyt kysymyksissä olevista tapahtumista, tai pantiin ilki-työt muutamien joukkoon pujahtaneitten anarkistien syyksi, sekä annettiin lupauksia ankaran tutkimuksen ja rikollisten rankaisemisen toimeenpanosta, lupauksia joiden täyttämisestä ei ole minkäänlaisia tietoja olemassa.

Suomen Pankki sai ensimmäisten joukossa kokea uhkaavan aseman seurauksia eikä ollut varustautunut uutta tilannetta vastaanottamaan.

Pankkiin kertyneen venäläisen valuutan muuttaminen varmemmaksi rahaksi sekä muut pankille tärkeät kysymykset olivat vaatineet Suomen Pankin puheenjohtajaa vähää ennen kapinan alkua matkustamaan ulkomaille. Ja vaikkakin voitiin arvella, että matkalle lähtö sillä kertaa oli uskallettua, matkusti herra v. Collan 27 p:nä tammikuuta. Niiden selkkausten varalta, joita taistelussa olevien suurvaltain mahdollinen uusi suurpoliittinen ryhmitys voisi tuoda mukanaan, oli aikaisemmin ryhdytty mahdollisuuden mukaan toimenpiteisiin. Kultakassa sekä arvopaperien suuri osa oli, kuten jo edellä on mainittu, lähetetty erinäisiin sopiviksi havaittuihin haarakonttoreihin. Pääkonttorin holvin vara-avaimet säilytettiin sinetöityinä johtokunnan holvissa olevassa kassakaapissa. Holvin ovi oli vanhempaa kotimaista rakennetta ollen vähemmän turvallinen sisäänmurtautumista vastaan kuin pankkitalon viimeksi uudelleen rakennetut ensiluokkaiset holvi ja panssariovet. Myöskin muutamit yksityispankit säilyttivät kaksoisavaimensa suljettuina talletuksina Suomen Pankin holvissa. Yleisessä liikkeessä tarvittavan setelimäärän suunnaton lisääntyminen, mikä viime vuosina oli vaatinut yhä nopeampaa setelien valmistamista, oli aiheuttanut sen että puolivalmiita seteleitä oli setelipainossa paljoa enemmän kuin koskaan aikaisemmin; 1,000 markan setelien kuluneet klicheet oli hiottu uudestaan. Muita setelilajeja varten löytyi kaikkia välineitä, mitkä olivat tarpeen setelien painattamista ja lopullista valmistamista varten.

Helmikuun 1 päivänä etsittiin Suomen Pankin johtokunnan jäseniä kotoaan ja jo edellisenä yönä herätettiin allekirjoittanut Ståhlberg telefoonisoitolla. »Väärinsoitto» lienee ollut tarkoituksellinen ja oli sen aiheena ainoastaan saada selville, oliko haettu vielä kotonaan. Kello 7 aamulla saapui sitten 5 miliisimestä esittäen punakaartin silloisen johtajan Eero Haapalaisen allekirjoittaman määräyksen kutsua ja tuoda professori Ståhlberg samana päivänä toisten pankkivaltuusmiesten kanssa toimittamaan

inventtausta Suomen Pankissa. Uhaten käyttää väkivaltaa veivät miiliseit pidätetyn poliisikamariin ja siellä turhaan odotettuaan tuntikausia vietiin hänet poliisin vartioimana senaatin kauppa- ja teollisuustoimituskunnan huoneustoon, jossa pankin ylikamreeri A. Mannelin jo oli vartioituna oven ulkopuolella. Hänet oli samana aamuna kello 8 makuuhuoneessaan yllättänyt aseistettu 5-miehinen patrulli, joka oli hänelle ilmoittanut Eero Haapalaisen määräyksen heti saapua senaattiin. Saatuaan vastauksen, että sisääntunkeutuneet voivat suoraa päätä ampua pidätetyn sänkyynsä, pitivät miehet neuvottelun sekä palasivat sitten kantaakseen ylikamreerin yöpuvussa senaattiin. Välttääkseen hyödytöntä mellakkaa pyysi ylikamreeri saapuneita poistumaan, ja lupasi siinä tapauksessa pukeuduttuaan ilman heidän seuraansa saapua senaattiin. Miliisimiehet vetäytyivät silloin takaisin, kuitenkin jääden vartioimaan ovia ja seurasivat sitten ylikamreeria senaattiin, jossa hänet annettiin punakaartilaiden vartioitavaksi.

Kello 11 vietiin sitten molemmat pidätetyt vartioituina Suomen Pankkiin, jonka suljettuna olevalla pääovella oli ilmoitus, että pankki avattaisiin kello 1. Kun pääkäytävä oli kiinni, vietiin heidät pankkiin Kirkkokadun varrella olevan portin kautta. Vahvat vartiostot olivat asetetut pankin talon ympärille. Kirkon edustalla olevalla korokkeella oli paljon punakaartilaisia, kiväärin ojennettuna keskikatua kohti, missä aseistetut punakaartilaiset kuljettivat näitä kahta vangittua. Paitsi pankkivaltuusmiesten puheenjohtajaa Gyllingia ja myöhemmin valtuusmies Huotaria ei muita valtuusmiehiä ollut näkyvissä. Allekirjoittanut Palmén, joka koko päivän oli kotonaan ja puhelimitse tavattavissa, ei ollut saanut kutsua ja sai vasta myöhemmin iltapäivällä tietää mitä oli tapahtunut. Sitä vastoin olivat pankkivaltuusmies Mäki, pankkivaliokunnan varapuheenjohtaja Kellosalmi, valtiopäivämies V. Perttilä ja muutamat muut tuntemattomat henkilöt saapuvilla, ja auttoi

heitä, kuten myöhemmin kävi selville, innokkaasti ylivahtimestari H. J. Paulin. Mainittu Perttilä oli jo senaatin talossa kysynyt, oliko pidätetyillä pankin avaimia. Pankin huoneustossa ilmoitti heille jonkunlaisena puheenjohtajana toimiva henkilö (luultavasti komisaari Kohonen), että allekirjoittanut Ståhlberg oli kutsuttu »puolueettomana» katsomaan pankin varojen tarkastusta ja vastaanottamista sekä antamaan tietoja ja neuvoja »niin että kaikki kävisi järjestyksessä».

Tähän vastasi allekirjoittanut Ståhlberg panevansa jyrkän vastalauseen sitä vastaan, että Suomen Eduskunnan pankkiin murtaudutaan ja sen varoja anastetaan. Minulla ei ollut mitään oikeutta luovuttaa Suomen Pankin varoja enkä voinut ryhtyä mihinkään inventtaukseen sitä varten. Aseellisella väkivallalla minut tosin voitiin pakottaa olemaan täällä saapuvilla, mutta ainoastaan niin kauvan kuin väkivallalla estettiin minua poistumasta. Panin myöskin vastalauseen sitä vastaan, että minut, vaikka olin Suomen kansalainen ja kansanedustaja oli tänne tuotu laittomasti pidätettynä. Kamreeri Mannelin yhtyi tähän vastalauseeseen lisäten että myöskin hän pani vastalauseen laitonta vangitsemista vastaan, johon pankkivaltuusmiesten puheenjohtaja Gylling ainoastaan vastasi: »Niin, mikä on laki, ja mikä ei ole laki»? Mitään vastalauseita väkivaltaisista toimenpiteistä vastaan ei pankkivaltuusmiesten puheenjohtaja tehnyt. Sen sijaan hän ilmoitti tehtävänään olevan valvoa, miten pankin varojen laskeminen suoritettiin. Hän huomautti lisäksi, että tämä oli seurauksena pankin virkamiesten suhtautumisesta, »kun ei pankki saanut jäädä puolueettomaksi ja alkaa toimintaansa, mikä käytännölliseltä kannalta katsoen oli välttämätöntä». Myöhemmin hän yksityisesti myönsi, että toimenpide oli ikävä ja säännötön, mutta hänen oli mahdoton saada sitä estetyksi. Allekirjoittaneen Ståhlbergin vastalauseen johdosta Perttilä ja hänen toverinsakin koettivat puolustella tekoaan yle-

seltä kannalta välttämättömänä, vaikka siinä kyllä oli yksityiskohtia epämiellyttäviäkin.

Pankin suuressa salissa pistinkiväärillä aseistetun punakaartilaisen vartioimina voivat pidätetyt huomata, että sepät koettivat murtautua johtokunnan huoneessa olevaan holviin. Myöhemmin saapui muutamia miehiä, jotka kantoivat johtokunnan huoneeseen asetyliinikaasulaitteita ja suurenlaisen laatikon. Ylikamreeri Mannelin arveli silloin, että ovi voitiin saada auki, mutta toivoi että vara-avaimet olisivat piilossa tai että asianomaisten ainakin olisi vaikea arvata, mikä kolmesta kassakaapista olisi avattava. Kello 12,25 alkoi kuulua porien surinaa ja meisselin iskuja. Tohtori Gylling tuli silloin tällöin ulos johtokunnan huoneesta, antautuen puheisiin pidätettyjen kanssa. Hän kysyi m. m. ylikamreerilta, mihin tarkoitukseen perforeerauskonetta käytettiin, mutta ei saanut vastausta. Kello 1,30 lakkasivat äänet johtokunnan huoneesta kuulumasta ja miehet tulivat ulos, kantaen murtautumiskoneitaan. Kun ovi oli murrettu, oli päästy murtautumalla siihen kassakaappiin, jossa kaksoisavaimia säilytettiin, ja sen lukitut laatikot vihdoinkin avattu väkivaltaisesti. Kohta sen jälkeen tuotiin johtokunnan huoneesta helposti tunnettavat sinetillä varustetut kaksoisavainkuoret, jotka jo olivat aukileikatut, ja käskettiin todistajiksi kutsuttuja seuraamaan käsikassojen holvin edessä olevaan käytävään. Ylivahtimestari Paulinin avulla, joka nyt taas tuli näkyviin, voitiin ensimmäinen holvin ovi avata verrattain helposti.

Allekirjoittaneen Ståhlbergin ja ylikamreeri Mannelin uudistaessa vastalauseensa alkoi tämän jälkeen kassan N:o 3 inventtaus. Tuntematon mies laski rahat, pöytäkirjaa piti tohtori Gylling. Tämä oli ylikamreerin huomautukseen että hänen oli toteltava ainoastaan pankin johtokunnan tai pankkivaltuusmiesten käskyjä, lausunut: »Mutta täällähän ovat pankkivaltuusmiehet edustettuina», johon vastattiin kohottamalla olkapäitä. Kun kysyttiin, mite

eräs kassassa N:o 3 tavattu luettelo tarkoitti, vastasi ylikamreeri: »Olettehan jo kuulleet että minulla ei ole mitään tekemistä tämän toimituksen kanssa». Myöhemmin tehtyyn kysymykseen, mistä syystä kassassa säilytetty setelimäärä oli niin pieni, vastattiin »en tiedä».

Huolimatta ylivahtimestarin avuliaisuudesta ja lukko-seppien ruuvailemisesta ja hakkaamisesta oli kassan N:o 2 avaaminen vaikea, mutta onnistui lopulta. Pankkivaltuusmies Huotari piti pöytäkirjaa. Ylikamreeri Manne linia käskettiin tutkimaan, kävivätkö kassat yhteen sekä ryhtymään virantoimitukseen, mutta hän kieltäytyi tätä käskyä noudattamasta. Jos mieli saada tietoa kassan tilasta olisi välttämätöntä, että entinen tottunut henkilökunta suorittaisi laskujen perusteena olevat esityöt, mutta olisi hyödytöntä koettaa saada heitä toimeensa, mikäli heidän yhdistyksensä taholta oli ylikamreerille ilmoitettu. Tämä lisäsi, että hän itse ei kuulunut yhdistykseen eikä mihinkään puolueeseenkaan, ja että hän jo sodan syttyessä oli aikonut muuttaa Englantiin. »Niin, siellä tulee samanlaista kuin täälläkin», vakuutti herra Kellosalmi.

Sen johdosta että allekirjoittanut Ståhlberg huomautti että pidätetyt eivät koko päivänä olleet saaneet mitään ravintoa ja olisivat sen tarpeessa, hankittiin pankkiin ruokaa, mutta kun ylikamreeri Mannelin kieltäytyi syömästä muualla kuin kotonaan ja pidätetyt taas esittivät monta kertaa uudistetun vaatimuksensa, että heidät laskettaisiin vapaaksi, suostuttiin neuvottelun jälkeen siihen että he saivat poistua. Vahdit saattoivat heitä pihanpuoliselle ovelle ja portilla oleva vahti laski heidät menemään. Vähän jälkeen kello 4,30 pääsivät pidätetyt palaamaan kotiinsa.

Murretusta holvista ja kassakaapista anastetuilla kaksoisavaimilla avattiin sitten samana ja lähinnä seuraavana päivinä pääkonttorin muut holvit, paitsi yhtä vaihtokassaa, jonka vara-avainta ei löydetty. Siellä säilytetty

kassa, 200,000 markkaa, ei nähtävästi ollut kyllin arvokas, jotta sen takia olisi kannattanut ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin.

Kaikenpuolisen selvityksen saamiseksi otettakoon tähän myöskin pankkivaltuusmiesten puheenjohtajan dosentti Gyllingin 6 päivänä helmikuuta valtuusmiesten pöytäkirjaan antama selitys, joka kuuluu seuraavasti:

»Pankkivaltuusmiehet viime kokouksessaan 31 päivänä tammikuuta päättivät, että Suomen Pankki oli avattava yleisölle seuraavana päivänä tavalliseen aikaan. Avaamisesta ei kuitenkaan tullut mitään, sillä yhtä vähän pankin johtokunta kuin sen virkamiehistö saapuivat silloin toimiansa hoitamaan.

Tämän jälkeen minä sain kutsun perjantaiamuna helmikuun 1 päivänä saapua senaatin rakennukseen kansanvaltuuskunnan raha-asiaain osastoon, josta minua pyydettiin pankkivaltuusmiesten puheenjohtajana olemaan läsnä pankkia valtuuskunnan haltuun otettaessa. Pankkiin saavuttuani pääsin pihanpuolisesta ovesta pankin huoneustoon, jonne johtavat ovet olivat otettu auki, mutta vartioituna, ja tapasin pankin toimistossa paitsi kansanvaltuuskunnan valtuutettuja ja vartiostoa, pankkivaltuusmiehen herra Ståhlbergin ja pankin ylikamreerin herra Mannelinin, jotka ilmoittivat, että heidät oli punakaartin avulla pidätetty ja tuotu paikalle. Kansanvaltuuskunnan valtuutettu ilmoitti tällöin, että pankin kassaholvien ovet oli murrettavat auki ja pankki avattava, pyytäen läsnäolevia pankkivaltuusmiehiä olemaan läsnä pankin kassojen inventauksessa.

Jo edellisenä päivänä pidetyssä pankkivaltuuston kokouksessa, jolloin oli ilmeistä, että vaikkakin pankkivaltuusmiehet päättäisivät pankin avata, päätös jäisi toteuttamatta pankin virkailijain lakon johdosta, lausuin pöytäkirjaan, että puolestani katson tuon lakon pankille onnettomaksi.

Kun pankkia kohtaan nyt kuitenkin oli käytetty väkivaltaa, ilmoitin että katsoin velvollisuutenani pankkival-

tuusmiehenä olevan pankin puolesta valvoa inventtausta ja yleensä toimia siten, että pankki ja sen omaisuus säilyisi vaurioilta.

Jonkun aikaa myöhemmin alettiin pankin holvien avaaminen, jolloin ensinnä murrettiin lukot johtokunnan huoneessa olevaan holviin, jossa olevasta kassakaapista löytyi kaksoiskappaleet pankin muihin holveihin. Näistä avaimista otettiin kolmen yläkerroksen kassan avaimet. Kassakaappi sulettiin samalla ja otin minä haltuuni sen avaimen, jottei pankin muihin holveihin ennen niiden inventtaamista voitaisi päästä, jonka jälkeen holvi sinetöitiin. Mainitussa kolmessa yläkerroksen kassassa toimitettiin sen jälkeen inventtaus, jossa myöskin oli pyynnöstäni läsnä kutsuttuna pankkivaltuusmies Huotari. Inventtauksen jatkuessa hrat Ståhlberg ja Mannelin, jotka kieltäytyivät inventtaukseen ottamasta osaa, saivat, sen jälkeen kun heidän pyynnöstään olin siitä kansanvaltuuston valtuutetulle huomauttanut tilaisuuden poistua pankista.

Sittenkun mainitut kolme kassaa oli inventoitu ja tulos verrattu kassakirjaan, havaittiin kassat 3 ja 4 pitävän yhtä kassakirjan säästön kanssa, jota vastoin kassassa N:o 2 oli melkoinen summa yli kassakirjan osottaman säästön, pääasiassa ruplia. Näiden kassojen avaimet jätettiin sitten kansanvaltuuston määräämien kassanhoitajien haltuun. Sittenkun toimitus kello 5 i. p. aikana oli päättynyt, poistuttiin pankista.

Samana iltana kello 8 jatkettiin inventtausta, jolloin inventattiin holvikassa, sekä vaskirahan vaihtokassa. Viimemainitussa kassassa havaittiin kirjoihin verrattaessa vähäinen vajoaus. Holvikassa sen sijaan vastasi kirjojen osottamaa säästöä. Inventtoimisen päätyttyä otin edelleen haltuuni johtokunnan holvien kaksoisavaimia sisältävän kassakaapin avaimen ja samalla kassaholvin kaksi avainta, kolmannen jäädessä kansanvaltuuston valtuutetulle, koska halusin ainakin toistaiseksi pankin puolesta valvoa kassaholvin sisältämän arvokkaan omaisuuden

käyttöä. Inventtaukseen ottivat osaa myös pankkivaltuusmiehet Mäki ja Huotari.

Sunnuntaina helmikuun 3 päivänä avattiin pääkassan ovet ja toimitettiin inventtaus, jolloin kassan havaittiin vastaavan kassakirjan osoittamaa säästöä tammikuun 26 päivänä. Inventtauksessa olin läsnä.

Helmikuun 5 päivänä vihdoinkin otettiin minun läsnäollessani avaimet kahteen vielä inventtaamatta olevaan vaihtokassaan (Dammertin ja Sivenin) ja toimitettiin sen jälkeen niiden inventtaus pankkivaltuusmies Mäen ja Huotarin läsnäollessa. Kassoissa oli täsmälleen oikea määrä rahoja.

Helmikuun 6 päivänä inventtoitiin pankkivaltuusmies Mäen läsnäollessa Wikstenin kassa — oli 100,000 markkaa.

Yksi vaihtokassa, Aspelundin, on vielä inventtaamatta ja siihen samoin kuin muihin pankin holveihin, joissa inventtausta ei vielä ole toimitettu, kuuluvat avaimet säilytetään johtokunnan huoneen holvissa olevassa kassakaapissa, jonka avain on minulla.

Inventtausluettelot mainituista kassainventtauksista liitetään tämän pöytäkirjan oheen.*

Holvikassan kaksi avainta säilytin hallussani valvoen samalla rahojen ottamista maanantaihin tämän kuun 4 päivään, jolloin ne luovutin kansanvaltuuston määräämälle valtuutetulle, kolmannen avaimen jäädessä pääkassaa hoitamaan määrätylle henkilölle.»

Rinnan näiden tiedonantojen kanssa on otettava huomioon kertomukset kapinallisten Suomen Pankin haarakonttoreihin tekemistä hyökkäyksistä.

Viipurin konttorin kimppuun käytiin ensimmäiseksi. Jo tammikuun 19 päivänä oli sikäläinen punakaarti tehnyt hyökkäyksen sittemmin murhatun tehtailija Pietisen taloa vastaan sekä seuraavana päivänä vallannut rautatien aseman, jonka jälkeen ei enään voitu kulettaa pankin omai-

*) Inventtauspöytäkirjojen ilmoitettiin myöhemmin olevan puhtaaksi kirjoitettavina; tietämätöntä on, ovatko ne vielä tallella.

suutta turvallisemmalle seudulle. Maanantaina tammi-kuun 21 päivänä pidettiin konttori suljettuna, kuitenkin antamalla ennakolta ilmoituksen tehneille yksityispankeille tilaisuutta nostaa rahoja. Siten saatiin Suomen Pankin kassasäästöä vähennetyksi. Lauvantaina 26 päivänä tammi-kuuta näytti välttämättömältä pitää pankki auki työväen palkanmaksulle tarpeellista rahanvaihtoa ja maksujen suorittamista varten. Senjälkeen ilmoitettiin sosialistien taholta, että oli aikomus valvoa pankin liikettä, ja lauvantaina helmikuun 2 päivänä saapui sosialisti J. P. Pohjolainen mukanaan kaksi asestettua miestä sekä esitti Viipurin työväen eduskunnan hänelle antaman kirjallisen käskyn valvoa pankin toimintaa. Vastarintaa ei voinut ajatella ja kun valtaajat ilmoittivat tarkoituksenaan ainoastaan olevan rajoittaa rahojen ulosmaksua, muuten häiritsemättä pankin toimintaa, vaadittiin virkamiesten toimisaan pysymistä. Muiden kaupungissa toimivien pankkilaitosten kanssa pidetyssä yhteisessä neuvottelussa päätettiin samana päivänä toistaiseksi alistua annettuihin määräyksiin, mutta oli pankkien lakattava toiminnasta heti kun vallankumouksellisten valtuutetut ehkä koettaisivat sekaantua liikkeen johtoon. Edellä mainittu Pohjolainen saapui myöskin maanantaina helmikuun 4 päivänä Suomen Pankin konttoriin ja tarkasti kaikki lunastettavaksi esitettyt shekit; seuraavina päivinä ei häntä näkynyt.

Torstaina helmikuun 7 päivänä estettiin pankinvirkailijat pääsemästä pankin huoneustoon; paitsi Pohjolaista oli »pankinvaltuutettu» A. Mäkelä mukanaan viisi aseilla varustettua punakaartilasta saapunut paikalle uuden Helsingissä olevan johtokunnan lähettäminä. Ilmoittaen tuoneensa neljä miljoonaa markkaa, joita ei vielä oltu pantu pankin pääholviin, eivät he toistaiseksi tahtoneet laskea muita huoneustoon. Näissä oloissa kieltäytyivät sekä pankinkomisario M. A. Sabelli ja kasööri J. J. Thesleff että myöskin muut virkailijat virantoimituksesta, koska he eivät voineet noudattaa muiden kuin maan ja pankin lail-

lisen hallituksen käskyjä. Ilmoitus tästä aiheutti kysymyksen, oliko pankinkomisario yllyttänyt muita »saboteeraamaan». Herroja Sabelli ja Thesleff pidettiin sitten vartioituina kotonaan, samalla kun heitä sittemmin muutamia kertoja kutsuttiin kuulusteltaviksi. Viisi päivää kestäneen kotiarestin jälkeen, jonka aikana pankinkomisario kuitenkin oli voinut saada vahtimestarin kautta tietoja oloista pankissa, ilmoitettiin pidätetyille, ettei tutkimuksissa ollut ilmennyt mitään raskauttavaa heitä vastaan, joten he vastedes saivat vapaasti liikkua kaupungissa.

Maan laillisen armeijan valloitettua Viipurin kaupungin vallitsi täydellinen epäjärjestys Suomen Pankin sikäläisessä konttorissa. Väkivallalla uhaten oli vaadittu kaikki holvien avaimet niiltä, joilla oli kassoja hallussaan, mutta kun Helsingistä paennut johtokunta lähti kaupungista päästäkseen turvaan, unohtuivat johtajan huoneeseen hätäluukkujen avaimet, joten ovien ja holvien murtoon ei tarvinnut ryhtyä laillisten virkamiesten palatessa toimiinsa. Suuri osa Turusta ja Helsingistä Viipuriin tuoduista varoista ja asiakirjoista löydettiin konttorin inventtausta toimittaessa, kun niitä ei oltu paon kiireessä voitu ottaa mukaan. Lisäksi oli jälle jäänyt noin 18 miljoonaa markkaa nouseva käteinen kassa. Täydellinen selvitys konttorin tilasta voinee sopivimmin jäädä, kunnes sellainen voidaan antaa pankin kaikista konttoreista.

Turussa alkoivat mellakat siten, että 30—40 miehen asestettu joukko tiistaina tammikuun 29 päivänä tunkeutui pankin huoneustoon ottaakseen sen haltuunsa. Samalla vaadittiin kaiken liikkeen keskeyttämistä. Kun pääholvin avaimia ei vaadittaessa annettu, vangittiin pankinkomisario W. Wegelius ja vietiin miliisin pääasemalle, mistä hän kuitenkin kohta pääsi vapaaksi. Anastajat ottivat käsikassat haltuunsa ja koko pankintalo ympäröitiin vartiostoilla. Samana iltana tyhjennettiin käsikassat suuremmalta osalta kuitteja vastaan, jotka jätettiin holviin. Seuraavana päivänä olivat pankit suljettuina,

mutta kun sekä yksityispankit että yksityiset liikkeet olivat kovassa rahan tarpeessa, päätettiin pankkien ja erinäisten tehtaanisännöitsijain yhteisessä neuvottelussa, että Suomen Pankki olisi pidettävä auki tammikuun 31 ja helmikuun 1 päivänä kansanvaltuuskunnan silmälläpidon alaisena. Otaksuttiin työläisjoukkojen tyyntyvän, kun palkat maksettaisiin tavallisessa järjestyksessä. Pankin pääholvin avaimet olivat tosin sosialistisen johdon hallussa, mutta se ei voinut niitä käyttää, kun oli tietämätön niistä salatempuista, jotka avaimia käytettäessä oli otettava huomioon. Päästäkseen tästä pälkähästä järjestettiin väijytys: pankinkomisarion tietämättä vietiin vieressä olevaan huoneeseen joukko asetettuja miehiä, jotka saatuaan merkin eräältä miliisimieheltä ryntäsivät holviin juuri, kun se aijottiin sulkea liikkeen loputtua kun kassa oli tuotu holviin. Tällä tavoin estettiin holvin sulkeminen ja punaset saivat pääholvin haltuunsa. Puolimiljoonaa markkaa otettiin heti punakaartin palkkoihin. Kun pankinkomisario Wegelius kieltäytyi noudattamasta tästä annettuja käskyjä, julistettiin hänet virasta erotetuksi. Pankin kasööri T. E. Serenius ja muu henkilökunta, yhtä vahtimestaria lukuunottamatta, kieltäytyi jatkamasta tointansa pankissa, vaikkakin heitä siihen kehoitettiin lupaamalla tuntuvasti parempia palkkoja. Kun konttori laillisen järjestyksen palauduttua Turussa voitiin inventoida, huomattiin että sen varat, vieläpä osaksi tilikirjatkin oli viety pois.

Tampereella alkoivat epäjärjestykset siten, että valankumouksen puhjetessa tammikuun 28 päivänä aseelliset vahdit yht'äkkiä estivät kaiken pääsyn pankinkonttoriin. Tammikuun 30 päivänä sitävastoin esitettiin vaatimus, että vaihtokassa oli yleisölle avattava. Pankin hallinto ilmoitti suostuvansa tähän ehdoilla että pankin ovelle asetetut vahdit heti poistetaan, että puhelinta saatiin vapaasti käyttää ja että annettiin kaikki takeet laillisen liikkeen ylläpidolle. Vastaus näihin vaatimuksiin luvattiin

yhden tunnin kuluessa, mutta sillä välin ympäröi pankin huoneuston noin 70 punakaartilasta, jotka huutaen ja meluten tunkivat sisään ja vaativat pankin virkailijoita suorittamaan tehtäviään. Asian ratkaisuun nähden saatiin kuitenkin lykkäys toimeen, ja käytettiin väliaika kassasäästön vähentämiseen, mikä huomattavassa määrässä onnistuikin. Venäläisten viranomaisten kanssa syntyi kuitenkin selkkaus, kun ne esittivät vaatimuksen 3 miljoonan ruplan vaihtamisesta Suomen rahaksi.

Konttorin toiminta keskeytyi helmikuun 2 päivänä, kun kapinoitsijat vaativat haltuunsa kaikki avaimet, tukien vaatimustaan asevoimalla. Sosialisti K. J. Jokisalo koetti turhaan samalla kertaa saada konttorin henkilökuntaa jäämään toimiinsa uuden johdon alaisina, hän sai tyytyä omasta piiristään saamaansa apuun. — Kassasäästö huomattiin laillisiin oloihin siirryttäessä jotakuinkin yhtä suureksi kuin anastamistilaisuudessa.

Kotkan konttorista on saatavissa kahdenlaiset kertomukset, laillisen hallinnon antama ja lisäksi tämän jälkeisen sosialistiselle johtokunnalle lähettämä. Vertaamalla ja yhteensovittelemalla näitä huomataan, että tilanne kaupungissa tammikuun 31 päivänä näytti jonkunverran uhkaavalta; puhelimella ei päässyt kaupungin ulkopuolelle. Saman päivän iltana olivat kapinalliset asettaneet vahteja Suomen Pankin talon ympärille sekä sinetöineet sen ovet, minkävuoksi virkatoimittava kasööri Svibergson katsoi parhaaksi jättää avaimensa varmojen luottamusmiesten käsiin sekä pyrkiä pois kaupungista; saman teki myöskin pankinkomisarius Krogius. Molemmat olivat sitten kaupungin enimmän etsittyjä henkilöitä. Heidän omaisiaan ja tuttaviaan sekä kuulusteltiin että uhattiin poislähteneitten pakopaikan selvillesaamiseksi. Pankinkomisario Krogiuksen omaisuus julistettiin takavarikkoon otetuksi. Sosialistinen kertomus mainitsee että »sittenkun kaikkia moraalisia keinoja oli käytetty tuloksetta», oli turvauduttava viimeiseen keinoon — Helsingistä kutsuttujen seppien apuun.

Holvin ovien murtamisyritykset osottautuivat kuitenkin hyödyttömiksi, mutta senkautta että ovenkehykset oli kiinnitetty betoniseinään, ulottumatta muurissa oleviin rautakiskoisiin, onnistui oven poisottaminen ja holviin voitiin päästä. Kun ei enään ollut mahdollisuutta pelastua innokkaiden takaa-ajajain käsistä ja pankinkomisario Krogius lisäksi katsoi velvollisuudekseen olla läsnä holvia avattaessa, saapui hän kaupunkiin ja vangittiin heti sekä suljettiin poliisikamariin rauta-ovella varustettuun vankikomeroon. Kasööri Svibergson oli tavattu toisella paikkakunnalla ja vangittiin myöskin. Konttorin kassassa säilytettyä melkoista rahamäärää jotakuinkin vastasi venäläisten sotilaviranomaisten pano- ja ottotilillä oleva säästö, minkä johdosta pankinkomisario näille huomautti että oli sekä heidän että pankin edun mukaista, että nämät rahat nostettaisiin. Kun venäläiset kernaasti noudattivat tätä kehotusta, tuli Suomen Pankin Kotkan konttori kärsimään ainoastaan mittättömän vahingon. Käsikassan holvi oli murtamatta 14 päivään maaliskuuta, jolloin avaimet saatiin käytettäväksi. Kun virkailijoita ei uhkauksilla saatu ryhtymään viranotoimitukseen, julistettiin heidät erotetuksi. Kasööri neiti E. Siikanen, joka vastalauseistaan huolimatta asevoimalla oli viety pankkiin ja asetettu pöytänsä ääreen, ei suostunut ottamaan kynää käteensä. Kun eivät mitkään vastalauseet auttaneet, ampui hän konttorissa olevalla browning-pistoolilla kuulun läpi oikean kätensä, minkä jälkeen hän pelastui enemmältä raa'alta väkivallalta. Pankinkomisario Krogius ja virkaatoimittava kasööri Svibergson tuomittiin »vallankumousoikeudessa» vallankumouksen vastustamisesta 1000 markan sakkoon tai yhden vuoden 66 päivän vankeuteen sekä yhteisesti, tai se jolla varoja oli, 5400 markalla korvaamaan pankille sen vahingon, mikä avainten piilossa pitämisestä oli johtunut.

Hämeenlinnan konttoriin nähden voidaan vain todeta, että pankinkomisario *Bertel Emerik Sundgren*, vaikka hänet uhattiin heti ampua, ei suostunut luovuttamaan

pankin holvin avaimia. Hän, samoin kuin myöskin kasööri *Henrik Alexander Gumerus*, molemmat tunnetut uskollisesta palveluksestaan Suomen Pankissa, koettivat sitten pelastua pakenemalla, mutta joutuivat pitemmän ajan kuluttua vainoojiensa käsiin Hauholla ja molemmat murhattiin. Yksityiskohtaisempia tietoja ei näin ollen vielä voida tästä konttorista antaa. *Porin* konttorin oloista voidaan laittoman johtokunnan kopiokirjassa olevan sähkösanoman nojalla todeta, että on annettu määräys pankinkomisarion vangitsemisesta muka pankin kultakassan kavaltaamisen takia. Uhkauksilla ja väkivallalla onnistui sosialisteille vallata konttori ja kaikki siellä säilytetyt varat, jotka sitten suurimmaksi osaksi havaittiin tuhlatuiksi, kun laillinen yhteiskuntajärjestys tuli valtaan paikkakunnalla. *Pietarin* konttorista, jonka johtajan nykyisestä olinpaikasta ei ole minkäänlaista tietoa, ei mitään varmaa tunnetta. Laittoman hallituksen kirjekirjassa olevasta sähkösanoman jäljennöksestä näkyy, että johtokunta helmikuun 14 päivänä on lähettänyt erityisillä valtuuksilla varustetun henkilön avaamaan pankin holvia sekä korjaamaan särettyjä lukkoja, ja todennäköiset tiedonannot kertovat, että suuria ulosottoja on tapahtunut pankin tileillä venäläisten pankkien kanssa. Pankkivaltuusmies *Gyllingin* antaman, jälkeensä löydetyt kirjallisen määräyksen mukaisesti otettiin kaikki Helsingissä säilytetyt shekkikirjat mukaan, kun laitton johtokunta pakeni siltä paikalta, jolla se oli rikoksellista toimintaansa harjoittanut.

Huomattavana poikkeuksena muista konttoreista on *Kuopion* konttori, joka siellä olevine suurine talletuksineen oli suuressa vaarassa, mutta pelastui kokonaan hävitykseltä ja ryöstöltä tarmokkaiden toimenpiteiden ja onnellisten asiain haarain kautta.

Tammikuun 28 päivänä kello 1/2 6 iltapäivällä sai pankinkomisario A. O. Wallenius tiedon, että paikkakunnan sähkösanomakonttoriin oli tullut punakaartin silloisen päällikön *Eero Haapalaisen* antama määräys sosialistiedusmies

Antti Mäkelin'ille asevoimin vallata Suomen Pankki Kuopiossa sekä puolustaa sitä. Komisarior Wallenius kääntyi heti ratsumestari C. W. Malmin puoleen, joka hoiti järjestysvaltaa, sekä pyysi suojelusta uhkaavaa vaaraa vastaan. Samaan aikaan ja kun Mäkelin oli ilmoittanut saamastaan käskystä, ryhdyttiin puolueettomalla alueella, säästöpankin talossa, neuvotteluihin hänen kanssaan. Mäkelin ilmoitti itselleen uskotusta toimesta, mikä oli hänelle ollut täydenlinen yllätys; hän ilmoitti muuten pitävänsä vallankumouksen antamaa tehtävää velvoittavana. Pankinkomisario Wallenius sitävastoin jyrkästi kieltäytyi noudattamasta tuollaisia määräyksiä. Ainoastaan siinä tapauksessa, että käskyn olisi tuonut täysin luotettava ja laillisen johtokunnan lähettämä henkilö, olisi hän sitä noudattanut. Suomen Pankin johtajana paikkakunnalla pankinkomisario Wallenius ilmoitti tulevansa asevoimalla puolustamaan laitosta, ja löytyisi tätä varten sekä rohkeita miehiä että uudenaikaisia taistelukeinoja käytettävissä. Mäkelin vastasi saatuaan nämät tiedot, että hän vastenmielisesti ryhtyisi väkivaltaisiin toimiin, ja lausui aikovansa luopua suorittamasta hänelle annettua tehtävää.

Pankkitalon suojaksi heti lähetetyt kivääreillä varustetut suojeluskuntalaiset vaihdettiin kohta toisiin, kun Kuopio punakaartilla tiedettävästi oli käytettävänä 650 kivääriä ampumatarpeineen, jotavastoin suojeluskunnalla samaan aikaan oli ainoastaan 38 kivääriä; uhatun laitoksen turvaksi lähetettiin 36 revolvereilla ja käsigranaateilla varustettua suojeluskuntalaista. Vartiosto jaettiin pankkitaloon sekä lähellä oleviin taloihin ja pomminheittäjät asetettiin yläkerroksiin; kolmas-osa miehistä oli aina valmiina taisteluun, ja saivat muut levätä, alinmaa kuitenkin täyssissä pukimissa. Vapaaehtoisia olisi kyllä ollut enemmänkin saatavissa, mutta kun suurempi puolustajajoukko ei näyttänyt tarkoituksenmukaiselta, tyydyttiin alkuperäiseen määrään. Tarpeellisiin toimenpiteisiin muonituksen suhteen ryhdyttiin siltä varalta, että talo joutuisi piirityksen alaiseksi.

Helmikuun 2 ja 3 päivä olivat kriittisimmät, kun ensimmäinen hyökkäys kasarmia vastaan silloin tehtiin. Pommeja heitettiin pankin naapurissa olevan puhelinaseaman läheisyyteen; sähkövalo sammui saaden aikaan suuria häiriöitä. Pankin suojelemiseksi ei kuitenkaan tarvinnut ryhtyä taisteluun väkivallantekijöitä vastaan. Sen vahinko supistuu vartioille hankittuun ruokaan ja juomaan senjälkeen kuin pankinkomisarion varastot oli tyhjennetty. Helmikuun 10 päivänä oli järjestys pysyväisesti palautettu Kuopiossa, ja myöhemmin toimessa olleet ylimääräiset vartijat ovat riittäneet täysin turvaamaan pankin toimintaa.

Lausueessaan kaikinpuolisen tyytyväisyytensä vallankumousliikkeen menestyksistä eivät sosialistiset sanomalehdet maininneet sanaakaan siitä, millä tavoin Suomen Pankin varat oli saatu käytettäväksi kapinan kustannuksia varten. Varmaankin siitä syystä, että anastuksen rikollinen laatu tuskin olisi voinut olla voittajienkaan piirissä herättämättä sekavia tunteita. Uuden ja kaikista voimassa olevista säännöksistä riippumattoman hallinnon asettaminen jäi siten aluksi jotenkin huomaamatta, ja se vaara oli uhkaamassa, että ulkomailla, missä tilannetta ei tunnettu, ryhdyttäisiin toimittamaan laittomia toimeksiantoja, joita pankin tilien, konseptikirjain ja sähkösanomatunnussanain oleminen kapinallisten hallussa helpotti. Sen noin 160,6 miljoonaan markkaan nousevan rahamäärän, joka pääkonttorissa oli joutunut anastajien valtaan, sekä noin 25 milj. markkaan Suomen rahassa arvioidujen eteläisissä haarakonttoreissa olevain rahavarojen rinnalla oli pankin jälellä olevilla varoilla mitä suurin merkitys. Maailmansodan takia oli, paitsi pankin huostaan uskottuja avoimia talletuksia sekä suurinta osaa pankin arvopapereista, noin 42 milj. markkaan nouseva kultakassa, kuten aikaisemmin on mainittu, siirretty erinäisiin maa-seutukonttoreihin ja olivat ne siis laillisen yhteiskuntavallan alueella. Suomen Pankin Saksassa ja Itävallassa olevat varat, jotka sodan alussa oli takavarikoitu, n. 30

milj. Suomen markkaa, olivat toistaiseksi mahdottomat käyttää, vaikkakin toiveita oli olemassa niiden aikanaan takaisin saamisesta. Pankin venäläisiin rahalaitoksiin sijoittamat varat vastasivat n. 130 milj. markkaa, mutta niitä voitiin käyttää ainoastaan Pietarin konttorin kautta, joten toistaiseksi ei voitu näitä varoja liikutella. Sitäkin tärkeämpää oli suojata pankin ulkomailla olevat valuutat, joita sen liiketoimen jälkeen, minkä avulla johtokunta kesän aikana oli onnistunut hankkimaan pankille Englannin puntia sekä dollareita vastikkeeksi Venäjän valtakunnan tarvitsemasta Suomen rahasta, oli kokonaista 320 milj. markkaa sijoitettuna eri maiden pankkilaitoksiin.

Kun kaikki yhteistyö johtokunnan kanssa oli mahdoton eikä pankkivaltuusmiesten puheenjohtajaa, dosentti Gyllingia, joka suoranaisesti oli myötävaikuttanut tapahtuneeseen pankin anastukseen, voitu pitää oikeutettuna edelleen edustamaan pankkia, kääntyi ylikamreeri Mannelin lähinnä allekirjoittaneen Palménin puoleen, jonka nyttemmin varapuheenjohtajana oli katsottava astuneen puheenjohtajan sijaan. Punakaartin tosin kömpelösti järjestämä, mutta kuitenkin hyvin häikäilemätön epäiltyjen henkilöiden silmälläpito teki erityisen varovaisuuden välttämättömäksi, mutta 4 päivänä helmikuuta voi henkilökohdainen neuvottelu asiasta tapahtua. Tällöin ehdotti ylikamreeri Mannelin, että sattuneesta rosvouksesta olisi ensi tilassa ilmoitettava ulkomaisten valtain tšekäläisille edustajille, jotka sitten kukin voisivat salakirjoitussähkösanomalla antaa maansa hallitukselle mahdollisesti tarpeellisenä pitämänsä varoituksen niiden laittomien vaatimusten varalta, joita eri maitten pankkilaitoksille voitaisiin tehdä Suomen Pankin niihin sijoitettuihin varoihin nähden. Allekirjoittanut Palmén tunnusti kaikin puolin ehdotettujen toimenpiteiden tärkeyden sekä niiden kiireellisyyden ja sovittiin, että ylikamreeri Mannelin, joka täydellisesti hallitsi englanninkieltä, tässä asiassa kävisi Englannin ja Pohjois-Amerikan Yhdysvaltain tšekäläisten konsulien

luona ja vedoten pankkivaltuusmiesten virassa olevaan varapuheenjohtajaan ilmoittaisi vallitsevasta tilanteesta. Allekirjoittanut Palmén otti tehtäväkseen samassa asiassa käydä Ruotsin Helsingissä asuvan Chargé d'Affairesin luona ja saisi näin saadusta selvityksestä riippua, miten muihin tarpeen vaatimiin toimenpiteisiin voitaisiin ryhtyä. Tämän sopimuksen mukaisesti tehtiin 4 ja 5 päivänä helmikuuta ilmoitukset Suomen Pankin johdossa tapahtuneesta kumouksesta. Tieto tästä lienee kohta sen jälkeen toimitettu Suomen Pankin tärkeimmille ulkomaisille kirjeenvaihtajille. Kun pankinjohtaja v. Collan, joka Suomessa vallitsevan sotatilan takia oli viivästynyt matkallaan, 16 päivänä helmikuuta sai siihen tilaisuutta, ilmoitti myöskin hän Tukholmasta sähköteitse ulkomaalaisille pankeille asiasta, jottei kapinan kautta valtaan päässyt hallinto voisi saada määräyksiään täytäntöön maan ja sen kansallispankin vahingoksi.

Helmikuuta 6 päivänä kutsuttiin pankkivaltuusmiehet neuvotteluun ja esitti puheenjohtaja silloin edellä olevan pöytäkirjaan otetun selityksen siitä, mitä pankin avaamiseen nähden oli tehty, sekä ehdotti väliaikaisen johtokunnan asettamista poisväistyneen tilalle.

Allekirjoittanut Palmén kysyi, voitiinko puheenjohtajan mielestä pitää virastaan eroitettuna myöskin johtokunnan puheenjohtajaa v. Collania, joka oli pankkivaltuusmiehille ilmoitetulla ja välttämättömäksi huomattulla virkamatkalla.

Puheenjohtaja Gylling tunnusti, että oli olemassa asianmukainen päätös sanotusta virkamatkasta kuin myöskin että täysin laillisia edellytyksiä ei ollut hänen ehdottamalleen toimenpiteelle. Tämä kävi kuitenkin välttämättömäksi syystä, että johtokunnan kaikki jäsenet olivat poistuneet. Muutoin oli pankki saatu käyntiin. Turun ja Viipurin konttorit olivat toiminnassa, kumpikin komisarion johdon alaisena. Tampereen konttori oli ollut toimessa, mutta oli se jälleen sulettu. Kotkan konttori oli

auki, mutta Hämeenlinnan konttoria ei vielä liene avattu liikkeelle.

Allekirjoittanut Palmén lausui pöytäkirjaan seuraavan jo aikaisemmin kirjallisesti laaditun vastalauseen:

»En odottanut kutsumusta pankkivaltuusmiesten kokoukseen, sittenkun monta päivää peräkkäin kaikkia viranomaisia oli asevoimin estetty Suomen Pankkiin saapumasta, jonka lisäksi on saatu tietää, että murtautumalla on pyritty ja päästy pankin kassoihin sekä jätetty siinä säilytetyt varat oikeudettomain henkilöiden haltuun. Tällaisten tapausten jälkeen valtuustolla ei tietenkään ole mitään mahdollisuutta Suomen eduskunnan edessä vastata sille uskotun tehtävän suorittamisesta eikä valtuuston valvonnanalaisista varoista. Ja kun kansan yleisillä vaaleilla laillisesti valittuja edustajia samaan aikaan on väkivalloin kohdeltu, vieläpä yksi heistä on tullut murhatuksi, muiden arvatenkin vain pakenemalla välttäässä samaa kohtaloa, ja päivä päivältä ilman Suomen eduskunnan myötävaikutusta, vieläpä sen ennakolta siitä mitään tietämättä, julaistaan määräyksiä, muka yleisinä lakeina noudatettaviksi, on tämä Suomen eduskunnan sekä koko kansamme oikeuksia polkevaa vallankaappauspolitiikkaa, minkä vertaa lienee vaikea monen kansan aikakirjoista löytää. Valtiopäiväin asettamien valiokuntain ja valtuustojen toiminnalle se muodostuu suorastaan voittamattomaksi esteeksi. Näissä oloissa en siis voi muuta kuin ilmoittaa pankkivaltuusmiesten pöytäkirjaan vastalauseeni niitä moninaisia oikeudenloukkauksia vastaan, joita on tehty, ja vaatia, että Suomen laillisesti valittu eduskunta asetetaan tilaisuuteen jälleen täysilukuisena sekä Suomen perustuslakien sille ja sen kaikille jäsenille takaaman turvallisuuden suojassa kokoontumaan sekä vapaasti päättämään muun muassa siitä, mikä Suomen Pankkiin nähden osotautuu kansalle ja isänmaalle tarpeelliseksi.»

Allekirjoittanut Ståhlberg pyysi pöytäkirjaan otettavaksi lyhyen selonteon häntä ja ylikamreeri Mannelinia

helmikuun 1 päivänä kohdanneesta väkivallasta, josta edellä on tehty selkoa tämän selvityksen ja muiden tiedonantojen perusteella, sekä päätti lausuntonsa seuraavalla loppulauseella:

»Kun Suomen Pankkia aseelliseen väkivaltaan nojaten pitävät hallussaan, sen varoja käyttävät ja sen virkamiesten muka viralta panosta määräävät muut kuin siihen laillisesti oikeutetut, katson olevani estetty pankkivaltuusmiehen tointa suorittamasta kunnes Suomen pankki taas voi laillisen yhteiskuntajärjestyksen turvissa toimia vapaasti toimivan eduskunnan hoidon ja takuun alaisena.»

Tämän jälkeen poistuivat allekirjoittaneet Palmén ja Ståhlberg kokouksesta. Kun kokous näin ollen ei enää ollut päätösvaltainen, oli se pakoitettu hajaantumaa. Uusi kokous, kuitenkin ilman sihteeriä, pidettiin 8 päivänä helmikuuta, jolloin pankkivaltuusmiehet herrat Gylling, Mäki, Huotari, Eloranta, Karjalainen ja Wiik, päättäen puheenjohtajan muistiinpanoista, valitsivat johtokuntaan herrat Anton Huotarin, Einari Laaksovirran, Mikko Virkin ja Jaakko Ekstedtin, ensinmainitun puheenjohtajaksi. Johtokunta sai tehtäväkseen ryhtyä toimenpiteisiin ruplien hankkimiseksi elintarveostojen varten Pietarin konttorin välityksellä lakosta huolimatta. Puheenjohtajan ehdotus konttorin perustamisesta Lahteen hylättiin. Johtokuntaa kehoitettiin ryhtymään toimiin setelipainon käyntiin saattamiseksi. Samana tai jonain lähipäivänä annettiin ankara kielto konttoreille ilman eri valtuustusta toimittamasta rahalähetyksiä.

Niistä toimenpiteistä, joihin kapinan aikana ryhdyttiin Suomen Pankin hallintoon nähden, osittain n. k. kansanvaltuuskunnan, joka oli kohottautunut maan hallitukseksi ja sitä varten vallannut senaatin talon, osittain pankin sosialististen valtuusmiesten ja varamiesten sekä niiden asettaman johtokunnan taholta, löytyy vain osittain toimitetusta tai säilytetystä kirjeenvaihdosta sekä pöytäkirjoista ja pankin tilikirjoista sangen epätäydellinen sel-

vitys, jonka lisäksi täydentäviä tietoja on etsittävä kansanvaltuuskunnan virallisesta sanomalehdestä *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja* (26 p:stä helmikuuta nimeltään *Tiedonantaja*). Muutamia piirteitä näistä lähteistä ilmikäyvästä asiainkehityksestä voitaneet tässä mainita.

Jo 31 päivänä tammikuuta, jolloin kaikki pankit ja pankin konttorit Helsingissä julistetun lakon sekä sitä seuranneen yleisen epävarmuuden takia olivat suljettuina, katsoi kansanvaltuusto asiakseen julkaista »Väliaikaisen lain velvollisuutensa laiminlyöneiden pankkien tehtävien hoitamisesta» ja määrättiin tässä päätöksessä, että kansanvaltuuskunnan raha-asiaosaston oli pankkien asemasta ja Suomen valtion takuulla toimittava pulaan joutuneen kansan avustamiseksi.» Sanotun osaston tulisi siten toimittaa pankeille kuuluvia rahanmaksuja maksetun summan suuruuden mukaan kasvavaa verotusta vastaan, joka päätöksessä oli määrätty sadanneksi osaksi viikossa 500—2,000 markan ja 10/100 osaksi viikossa yli 9,000 markan nousevista eristä. Niinpian kuin Suomen Pankki edelläkerrotulla tavalla oli helmikuun alussa avattu, näyttää kuitenkin ensipäivinä, lähinnä Suomen rahan vaihtamista varten venäläisen sotaväen tarpeeksi järjestetty toiminta, tämän lisäksi kohdistuneen kansanvaltuuskunnan raha-asiaosaston langenneitten suoritusten maksamiseen. Kun ei mitään selvitystä ollut olemassa eri pankeissa olevista saamisista, joita olisi voinut käyttää shekkejä asettamalla, koettivat asianomaiset korvata tätä puutetta vaatimalla notarion todistuksia, jotka perustuivat kysymyksessä olevien henkilöiden omaan kirjanpitoon. Jätettyjä todistuksia ei kuitenkaan liene säilytetty ja sattumalta tietoon tulleista tapauksista päättäen sai mieltä määrätä myöskin säädetystä verotuksesta.

Kansanvaltuuskunnan virallinen äänenkannattaja julkaisi vielä 8 päivänä helmikuuta edelläsanotun väliaikaisen lain velvollisuutensa laiminlyöneiden pankkien tehtävien hoitamisesta, mutta seuraavana päivänä ilmoitettiin että

sanottu julkaiseminen oli johtunut painossa sattuneesta erehdyksestä; 9 päivänä helmikuuta oli sitävastoin kansanvaltuuskunnan toimesta julkaistu »uusi pankkilaki». Tällä lailla julistettiin Suomen Pankki oikeutetuksi, ei kuitenkaan velvolliseksi, sikäli kuin katsottiin pulaan joutuneen kansan avustamiseksi olevan välttämätöntä ja hyödyllistä, toimimaan liikkeensä sulkeneiden pankkien asemasta; puolet tällaisista toimista aikaisemmin määrätystä verotuksesta pantiin nyt asianomaisen pankin maksettavaksi. Yksityiselle luvattiin vähennystä veron maksamisessa, milloin voi osoittaa, että rahat tarvittiin »työntekijäin palkkoihin tai muihin työvälle hyödyllisiin tarkoituksiin». Erityisten syiden vaatiessa voitiin ulkovallan kansalainen vapauttaa sanotusta verosta, helpoitus joka erityisesti lienee tarkoittanut venäläisiä liiketuttavia. Erityisiä varovaisuuskeinoja määrättiin, jotta estettäisiin pankin varojen käyttämistä vastavallankumoukselliseen tarkoitukseen ja näyttää tarkoitus olleen antaa Suomen Pankin hallinnon tehtäväksi tämän silmälläpito.

Virallisessa vallankumouslehdessä 9 päivältä helmikuuta luvattu Suomen Pankin »vanhentuneen» ohjesäännön perinpohjainen uudistus näyttää pidetyn saavutettuna 19 päivänä samaa kuuta päivätyllä, raha-asiaosaston nimessä julkaistulla asetuksella »Suomen Pankin oikeudesta laajentaa liiketoimintaansa». Samana päivänä julkaistiin myöskin »Laki säästöpankkien oikeudesta laajentaa liiketoimintaansa». Säästöpankit julistettiin oikeutetuiksi ottamaan vastaan talletuksia tilille, jolta varoja suoritetaan vaadittaessa joko shekkiä vastaan tai muuten, ja myöskin oikeutetuiksi harjoittamaan vekseliliikettä, kuitenkin sillä ehdolla että tällainen luotonotto ja luotonanto ei saisi nousta korkeampaan määrään kuin 25 % säästöpankin omien varojen sekä talletusten yhteismäärästä edellisen puolen vuoden tilinpäätöksen mukaan. Suomen Pankki julistettiin oikeutetuksi ottamaan vastaan rahaa talletukselle korkoa vastaan sekä myöskin vakuutta vas-

taan tai ilman vakavaraisille liikkeille ja laitoksille sekä julkisille yhdyskunnille myöntämään luottoa. Jonkun aikaa myöhemmin ilmoitettiin nimenomaan, ettei mitään provisionia tarvinnut suorittaa suorastaan Suomen Pankin kanssa tehdyistä tiliselvityksistä; juoksevan tilin korko määrättiin 1 ja talletuskonttokurantin korko 4 %, ollen irtisanomisaika kolme kuukautta suuremmille rahamäärille.

Aseman valaisemiseksi julkaistiin samassa lehdessä helmikuun 28 ja maaliskuun 1 päivänä kirjoitus, mikä oli tulvillaan syytöksiä Suomen Pankissa tehdyistä väärinkäytöksistä ja rikoksista, jotka muka olivat aikasemalle pankinhallinnolle ominaisia. Vallassa oleva »kopla» oli milloin painanut alas korkomäärät yksityispankkien hyväksi, milloin taas auttanut niitä pitämään talletuskorkoa korkealla, se oli toimissaan pitänyt puoluenäkökohtia ojennusnuoranaan y. m. Kun varat muutoin voisivat joutua vastavallankumouksen hyväksi, pitäisi kaikki rahat vastedes tallettaa Suomen Pankkiin ja yksityisten säästöt työväenpankkeihin. »Me, jotka emme, mikä vanhuutensa tai muun heikkoutensa ja muunkin tähdellisen syyn vuoksi, voi astua kivääri selässä rintamalle, teemme näin menetellen rauhallista rintamapalvelusta ja ne meistä, jotka kerkiävät ensimmäisinä, ovat verrattavissa kaartiemme uskaliaihin etuvartiioihin.» Myöhemmin tyytyi lehti ilmoituksilla ja uutisilla eri konttoreista koettamaan antaa edullisen kuvan siitä laajentuneesta toiminnasta, jota Suomen Pankki muka harjoitti uuden ja ajanmukaisen johdon alaisena.

Tämän johdon laadusta antavat pankin käsilläolevat alkuperäiset asiakirjat erinäisiä tietoja. Uuden johtokunnan ensimmäisiä huolia oli lähettää ammattimiehiä särkemään lukkoja ja panemaan niitä sitten kuntoon sekä eräässä tapauksessa määräyksen antaminen erään pankin komisarion vangitsemisesta muka pankin kultakassan kavaltamisesta. Maaliskuun 12 päivänä esitti johtokunta uuden ja osaksi korotetun menosäännön pankin virkamiehille, mikäli

heidän toimintansa tapahtui vallankumouksellisen liikkeen piirissä. Seuraavana päivänä lähetettiin pankkivaltuusmiehille näiden sittemmin pääasiassa hyväksymä luettelo uusiksi ja muuttuneiden olojen vaatimuksia silmällä pitäen valituksi diskonttojäseniksi eteläisissä konttoreissa. Ainoastaan yksi aikaisemmin varamiehenä käytetty liike mies huomattiin arvokkaaksi jäämään jällelle. Kaksi 13 päivänä maaliskuuta päivättyä, äsken pääkonttoriin otettujen kasöörien laatimaa anomusta, jotka tarkoittivat vapautusta suorittamasta sattuneita vaillinkeja, osottaa niinkään ettei taito kirjoituksessa käyttää suomen- tai ruotsinkieltä ollut pätevyysehtona näihin virkoihin.

Kaksi asiaa näyttää olleen erityisen tärkeitä uudelle lyhytaikaiselle johtokunnalle, jonka toiminnan laatua ne myös hyvin kuvaavat, toinen kysymys siitä, miten maan käytettäviä maksuvälineitä voitaisiin lisätä, ja toinen, miten vallankumoushallitus pääsisi käyttelemään Suomen Pankin ulkomaisia saatavia.

Vaikka setelistön pitkäaikaisesta maailmansodasta sekä taloudelliselle elämälle senkautta aiheutuneista häiriöistä aiheutunut lisääntyminen aikaisemmin oli ollut finanssi- ja pankkiasioista huvitetuille sosialisteille erittäin rakkaana aiheena esiintuodessaan muka entisen hallinnon puutteita, muodostui päätön setelien liikkeelleaskeminen uuden hallituksen ainoaksi pelastuskeinoksi, kun menojen tublaavainen lisääminen kulki käsi kädessä täydellisen kyvyttömyyden kanssa pitää voimassa tai kehittää verotuslaitosta. Välittämättä vähääkään terveen valtiotalouden vaatimuksesta sekä Suomen Pankin ehdottomasta oikeudesta ja velvollisuudesta olla laitoksena, jonka tehtävänä on ylläpitää vakavuutta ja varmuutta maan rahaoloissa, pidettiin paperirahan painattamista maan pääasiallisena tulolähteenä, tässäkin kohden jäljitellen bolshevismien kotimaassa käytettyjä esikuvia.

Pankkivaltuusmiesten jo helmikuun 8 päivänä suunnittelema setelinpainatuksen kiirehtiminen vaati kuitenkin

jonkunverran valmistusaikaa, niin suuret kuin ne puolivalmiiden setelien varastot olivatkin, jotka joutuivat laitoman hallinnon käsiin perintönä laillisilta toimihenkilöiltä. Maanantaina helmikuun 11 päivänä kutsuttiin Suomen Pankin setelipainon johtaja herra Ernst Tilgmann, joka samoin kuin pankin muutkin virkailijat oli tammikuun 29 päivän aamusta alkaen ollut estetty pankin huoneustoon pääsemästä, johtokunnan puheille ja esittäytyi siellä herra Laaksovirta hänelle uuden johtokunnan jäsenenä sekä herra Huotari sen puheenjohtajana. Samalla ilmoitettiin, että setelipaino oli heti pantava käyntiin, koska pankki kipeästi tarvitsi seteleitä.

Herra Tilgmann vastasi tähän, että hän Suomen Pankin kanssa tekemänsä kontrahdin nojalla oli riippuvainen ainoastaan laitoksen laillisesta johtokunnasta eikä millään ehdolla tahtonut tehdä uutta kontrahattia eikä myöskään ottaa osaa setelipainon johtoon. Tähän vastasi herra Laaksovirta, että oli jo ryhdytty tarpeellisiin toimiin setelipainon käyntiin saattamiseksi, herra Tilgmann'in oli ainoastaan annettava painon avaimet. Kun tämä huomautti, että ylivahtimestari Paulin'in tehtävänä oli niiden säilyttäminen, ilmoitti Laaksovirta, että pankinjohtaja Järnefelt oli saanut ne ylivahtimestarilta. Osottaen johtokunnan kokoushuoneessa näkyvää aukimurrettua johtokunnan holvin ovea hän lisäsi: »Te näette, että olemme avanneet tämän holvin; siis ei liene vaikeaa myöskin avata setelipainon ovia». Vähän myöhemmin tuli johtokunnan huoneeseen setelipainon konemestari H. Nyman, jota mainittiin laitoksen uudeksi johtajaksi.

Seuraavana aamuna kello 8 sai Tilgmann kutsun olla läsnä painon ovia auki murrettaessa. Herra Tilgmann oli kuitenkin estetty tällöin läsnäolemasta, mutta katsoi velvollisuudekseen olla mukana setelilomakkeiden, koneiden y. m. inventtauksessa, joka, kuten johtokunta oli myöntänyt, oli hyvin tarkasti toimitettava, jotta se voitaisiin panna perustaksi herra Tilgmann'ille persoonallisesti kuulu-

vien koneiden, välineiden y. m. ostamiselle pankille. Kun kuitenkin samaan aikaan toimitettiin perinpohjainen kotitarkastus herra Tilgmann'in kotona, ei hän voinut sieltä poistua, vaan valtuutti faktori J. Erikssonin olemaan puolestaan läsnä inventtauksessa. Estääkseen tarkoituksetonta ovien ja kallisarvoisten lukkojen särkemistä pyysi herra Tilgmann samalla herra Erikssonin antamaan avaimet siihen kaappiin, missä kaikki painossa säilytetyt avaimet olivat, etenkin kun myöskin painon uusi johtaja Nyman tiesi, missä avaimet säilytettiin.

Setelipainon inventtoimiseen kului jonkunverran aikaa, mutta heti tämän päätyttyä lienee seisauksissa olleet työt pantu täyteen käyntiin. Heti alussa näyttää syntyneen rettelö erään työmiehen kanssa, jonka johtokunta näki tarpeelliseksi erottaa, koska, kuten asiasta pankkivaltuusmiehille lähetetystä kirjeestä ilmenee, »setelipaino on siksi herkkä laitos, ettemme voi sallia henkilöä, joka ottaa ainoaksi tehtäväkseen rettelöidä laitoksen johdon kanssa». Myöskin muita vaikeuksia syntyi. Mikäli maaliskuun 13 päivänä pankkivaltuusmiehille lähetetystä kirjeestä voidaan päättää, oli vähän sitä ennen painossa sattunut pienempi tulipalo, olipa siihen sitten syynä taitamattomuus tai huono huolenpito. Niin suuri kuin puolivalmiiden setelien varasto olikin, täytyi johtokunnan samaisena maaliskuun 13 päivänä tehdä päätös työajan lisäämisestä 8:sta 12:een tuntiin, syrjäyttäen puolueen aivan äsken aikaansaamaa lakia työväen suojaamisesta liikarasi-tukselta. Asiasta tehtiin alustus vallankumoushallituksen työasiainosastolle, nimenomaan vedoten »maan äärimmilleen kärjistyneeseen raha-asemaan».

Vielä kuvaavampi on toinen asianhaara, johon tähän asti löytyneissä asiakirjoissa sitä vastoin ei näy panna mitään huomiota. Olisi ollut luonnollista, että hallinto, joka laskee liikkeelle seteleitä, olisi ainakin uskaltanut ottaa päälleen edesvastuun tästä toimenpiteestä sekä omalla nimellään varmentanut liikkeelle laskemansa maksunväli-

neet, koskapa toista menettelyä voidaan katsoa väärän rahan tekemiseksi. Mutta laitton johtokunta päinvastoin katsoi asiakseen merkitä sanotut setelit sellaisten virkamiesten nimillä, joiden kanssa samaisella johtokunnalla ei ollut mitään tekemistä, ja jotka se sitä paitsi oli julistanut erotetuiksi ja kaikki oikeutensa menettäneiksi. Asia esiintyy sitäkin räikeämmässä valossa, kun samainen johtokunta vähän aikaa aikaisemmin, 28 päivänä helmikuuta, painetussa julistuksessa varoitti yleisöä niistä maksunvälineistä, joita Vaasassa toimiva Suomen Senaatin osasto oli laskenut liikkeeseen. Nämä Vaasan pankin kautta liikkeelle lasketut ja sen nimessä käyvät setelit leimasi Suomen Pankin uusi laitton johtokunta »törkeäksi väärennykseksi» ja uhkasi, ettei Suomen Pankki tulisi niitä koskaan lunastamaan.

Valaisevaa on myöskin laittoman johtokunnan suhtautuminen niihin ulkomaisiin rahalaitoksiin, joiden kanssa Suomen Pankki näihin aikoihin oli likeyhteydessä.

Maan ulkopuolella säilytettyjen ulkomaisten varojen merkitys pankin liikkeelle näyttää helmikuun puolivälissä käyneen selväksi pankin uudelle hallinnolle, sillä myöhemmin viitataan 16 päivänä helmikuuta lähetettyihin sähkösanomiin, joilla uusi johtokunta pankin ulkomaisille asiamiehille ilmoitti, että kaikki entisen johtokunnan helmikuun 1 päivästä lukien antamat määräykset olivat mitättömät. Samalla kun johtokunta ilmoitti kokoonpanostaan, liitettiin oheen herrain Edvard Gyllingin pankkivaltuusmiesten puolesta ja Kullervo Mannerin Suomen hallituksen nimessä antama todistus uuden johtokunnan laillisuudesta. Mainittuja sähkösanomia ei ole otettu johtokunnan kopiokirjaan. Ulkomaiset pankit eivät näytä pitäneen saamiaan tietoja riittävinä eivätkä edes vastanneen niihin, sillä sähkösanomajäljennökset maaliskuun puoliväliltä osoittavat, että johtokunta viitaten aikaisempiin sähkösanomiinsa alinomaa on vaatinut keskeyttämään mahdollisesti vireillä olevat liiketoimet ja selittänyt asianomaisen pankin itse saavan vastata sellai-

sista suorituksista. Lisäksi ilmoitetaan että aikaisempi johtokunta on ollut yhteydessä nelivaltaliiton kanssa, minkä vuoksi sen määräyksestä mahdollisesti tehdyt suoritukset tulisivat keskusvaltain hyväksi. Ainoastaan harvat lähetetyt sähkösanomat löytyvät kopiokirjasta, mutta sellaisia ilmoituksia näkyy lähetetyn hyvinkin paljon, koskapa pankin kustannukset ulkomaisesta sähkösanomavaihdosta yhden kuukauden aikana ovat lähes 4,000 markkaa. Kun yhä lisääntyviä menoja ei voitu suorittaa setelien painatusta lisäämällä, alkoi vallankumouksellinen hallitus valtion nimessä antaa erityisiä maksunosotuksia, joissa ei oltu mainittu määrättyä maksuaikaa; nämä maksunvälineet otettiin käytäntöön myöskin maksettaessa palkkoja punakaartille ja työmiehille. Pankille annettuun oikeuteen ottaa vastaan talletuksia ei yleisö näytä kiinnittäneen ensinkään huomiota, minkä vuoksi johtokunta 15 päivänä maaliskuuta päätti korottaa aikaisempia korkomääriä.

Yksityispankkeja vastaan suunnitellut anastukset takavarikoimalla niille tulevia rahalahetyksiä sekä niiden vekselisalkut eivät ennättäneet tulla tarmokkaammin toteutetuiksi, ennenkuin sotatapahtumat tekivät lopun sekä uuden hallituksen että myöskin laittoman pankinhallinnon toiminnasta. Jo julkaistu ja 21 päivänä maaliskuuta päivätty määräys toimenpiteistä salattujen rahavarain pakottamiseksi liikkeeseen ei ollenkaan lisännyt Suomen Pankin maksunvälineitä.

Kuvaavana silloiselle järjestelmälle sekä niille vaikeuksille, joihin vallanpitäjät olivat joutuneet, mainittakoon vielä, että »kansanvaltuuskunta» aikaisemmin, kulkulaitosrahaston tarvetta varten tarkoitetun 120 miljoonan markan suuruisen lainan lisäksi huhtikuun 2 päivänä on päättänyt ottaa 100 miljoonan markan lainan Suomen tasavallan juoksevien menojen suorittamiseksi. Valtiolaitoksen Suomen Pankissa pitämää pano- ja ottotiliä oli jonkun verran ylitetty ja pankin oli vaikeaa tyydyttää lumivyöryn

lailla kasvavia vaatimuksia. Asianomaiset näyttävät katsoneen yksityispankkien saatavien takavarikoimista yksinkertaisimmaksi keinoksi vaikeuksien voittamiseen. Muuttamattomasti näyttävät sen aikaiset vallanpitäjät kapinallisessa hallituksessa, valtiokonttorissa ja Suomen Pankissa päättäneen otettavasta uudesta lainasta sijoittaa yksityispankkeihin 60 miljoonaa markkaa, josta 25 miljoonaa markkaa Suomen Yhdyspankkiin, 20 miljoonaa markkaa Pohjoismaiden Osakepankkiin ja 15 miljoonaa markkaa Kansallis-Osake-Pankkiin. Suomen Pankin johtokunnan puolesta herrat Laaksovirta ja Huotari allekirjoittivat kolme maksu-määräystä sanottujen yksityispankkien vastattaviksi asetetuille määrille, ja asiakirjain joukosta on myös löytynyt reversaalit saman suuruisille valtion pano- ja ottotilin hyväksi tehdyille suorituksille. Herra E. Gylling on »kansanvaltuuskunnan» raha-asiaainosaston ja herra F. E. Kellosalmi valtiokonttorin puolesta antanut vahvistuksen näille toimenpiteille. Tämä asiakirja on allekirjoitettu huhtikuun 6 päivänä.

Loppu oli silloin lähellä. Maanantaina huhtikuun 8 päivänä ei Suomen Pankkia avattu ja seuraavana päivänä ei virallinen sanomalehti Tiedonantaja voinut enää ilmestyä Helsingissä. Kapinan johtajat huomasivat turvallisuudelleen parhaimmaksi hyvissä ajoin paeta Viipuriin. Viimeksimainitun huhtikuun 8 päivän vastaisena yönä oli Suomen Pankin pääkonttorissa olevain käteisten varain pääosa viety rautatien asemalle Viipuriin lähetettäväksi; tämän toimenpiteen perusteena oleva osittain summittainen määräys, jonka pankkivaltuusmiesten puheenjohtaja Gylling on antanut, osoittaa että poisviety määrä oli noin 17 milj. markkaa. Muutamia päiviä aikaisemmin oli samaan paikkaan lähetetty noin 13 miljoonaa markkaa.

Viipurin valloituksen jälkeen on kuitenkin saatu selville, että asianomaiset nopeasti paetessaan laillisen hallituksen joukkojen ympäröimästä kaupungista jättivät noin

18 miljoonaa markkaa pankin sikäläiseen konttoriin. Sitä vastoin on laitton pankin hallinto helmi-huhtikuun aikana ehtinyt käyttämällä hyödykseen aikaisempia setelinpainatustöitä valmistaa uusia seteleitä 77,288,000 markan nimellisarvosta, niistä kokonaista 46 ja 20,9 milj. oikeudettomasti painettuja 500 ja 100 markan seteleitä. Kun pankin hallinnon asettama määräaika näiden väärrien ja numeroista tunnettavien setelien ilmoittamista varten on mennyt umpeen ja tarkempi selvitys saatu siitä määrästä, mikä on ilmoitettu lunastettavaksi, voi pankin hallinto tehdä eduskunnalle tarpeelliseksi havaitsemansa esityksen asiassa. Ainoastaan niihin yhden markan seteleihin nähden, joita kapinan aikana on valmistettu ja laskettu liikkeeseen, on hallinto pitänyt erityiset toimenpiteet tarpeettomina, osaksi siitä syystä että melkoinen osa näitä seteleitä oli jällellä pankissa, osaksi taas sen vuoksi että kapinan aikana todella ilmaantuneiden uusien numeroiden erottelemisen tuottaisi vaikeuksia ja sellaisia kustannuksia, että ne olisivat suuremmat kuin se rahamäärä, mikä menee näiden pikkusetelien lunastamiseen. Langattoman sähkösanoman avulla on Berlinin kautta annettu tieto myös Venäjälle, mitkä setelinumerot ovat epäpäteviksi katsottavat.

Kun Suomen Pankki pelastui joutumasta, kuten säätytalo, senaatintalo sekä useat muut julkiset rakennukset, yhteiskunnan loan tyyssijaksi, ja kun entisissä toimissaan pysyneet palvelusmiehet pitivät huolta ulkonaisesta järjestyksestä, ei suurempia siivous- ja korjaustöitä tarvittu, ennenkuin virkailijat voivat ryhtyä tehtäviensä hoitamaan. Siten voi asiakirjain ja tilien tarkastaminen ja järjestäminen, samoin kuin myös työ setelipainossa alkaa heti laillisten olojen palattua.

Tarkkaa tietoa kaikista niistä vahingoista, joita edellä kosketeltu kapinaliike on Suomen Pankille tuottanut, ei ole vielä mahdollista antaa, koska jokainen kohta laitto-

~~IVAS~~

~~18475~~

man hallinnon toiminnassa sitä ennen on yksityiskohtaisesti tutkittava. Edellä oleva selonteko tarkoittaa lähinnä antaa Suomen eduskunnalle ilmoituksen niistä vaiheista, joiden alaiseksi Suomen Pankki nyt kukistetun kapinan johdosta on joutunut, sekä niiden aiheuttamista toimenpiteistä.

Helsingissä toukokuun 16 päivänä 1918.

E. G. Palmén.

K. J. Ståhlberg.

